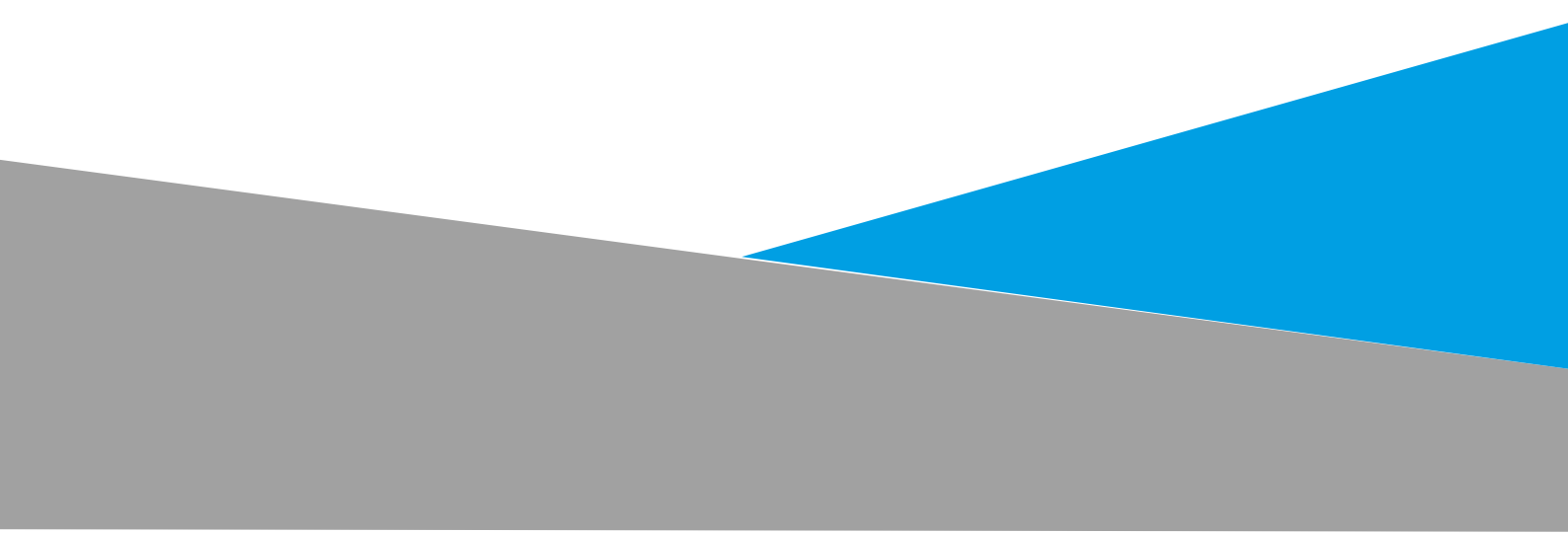

Mitä on ja miten tunnistaa vieraannuttaminen?

Isät lasten asialla ry

ISBN 978-952-94-3919-5 (nid.)
ISBN 978-952-94-3920-1 (PDF)
Isät lasten asialla ry 2020
Taitto: Petra Haukkala

Sisältö

Johdanto.....	3
Onko vieraannuttamista?.....	4
Esiintyvyys.....	4
Vieraannuttaminen ja huoltokiusaaminen lainsäädännössä.....	5
Vieraannuttamisen määrittely.....	6
Huoltokiusaaminen vieraannuttamisen työkaluna.....	7
Miten huoltokiusaamiseen ja vieraannuttamiseen on puututtu.....	9
Miten huoltokiusaamiseen ja vieraannuttamiseen voitaisiin puuttua?.....	11
Miksi vanhempi voi vieraannuttaa?.....	12
Miten lapsen vieraannuttaminen tapahtuu (pähkinänkuoressa)?.....	13
Vieraannuttamisen työkalut.....	14
Kohdevanhemman huoltokiusaaminen.....	16
Lapsen kohdistuva vaikuttaminen.....	17
Viranomaiseen kohdistuva vaikuttaminen.....	18
Sosiaaliseen ympäristöön kohdistuva vaikuttaminen.....	19
Kun kohdevanhempi kohtaa vieraannuttajan.....	19
Kuinka lapsi reagoi vieraannuttamiseen?.....	21
Miten tunnistaa vieraannuttava vanhempi?.....	22
Viranomainen ja vieraannutettava vanhempi.....	24
Miksi lapsi voi kieltäytyä yhteydestä toiseen vanhempaan.....	26
Miten vieraannuttaminen eroaa lapsen suojelemisesta.....	27
Sovittelun haasteellisuus vieraannuttavan vanhemman kanssa.....	28
Lapsen etu vanhempien erotessa.....	28
Lapsen edun vastainen vanhemmuus.....	31
Harhauttavia argumentteja ja uskomuksia.....	32
Pystymmekö parempaan?.....	33
Viiteluettelo.....	33
Erovanhemmuuden kysymyspatteristo esimerkki.....	34

Johdanto

Opas pohjautuu vieraannuttamisesta tuotettuihin tutkimuksiin ja muuhun materiaaliin kuten satoihin Isät Lasten asialla ry:n jäsenten haastatteluihin. Oppaan tarkoitus on tehdä vieraannuttaminen ilmiönä tutuksi, edesauttaa tunnistamaan potentiaaliset vieraannuttamistapaukset ja herättää ajatuksia mekanismeista ilmiön kitkemiseksi.

Viranomaisen tulisi huomioida vieraannuttamisen mahdollisuus niissäkin tapauksissa, joissa vanhempi itse ei vielä ymmärrä olevansa vieraannuttamisen kohteena. Siinä vaiheessa, kun viranomaisella ottaa itse esiin käytännön tilanteessa esiin sanan vieraannuttaminen, ollaan ilmiön käsittelyssä otettu suuri askel eteenpäin. Silloin, kun yksikään lapsi ei tule perusteettomasti erotetuksi riittävän hyvästä vanhemmastaan, on saavutettu tavoite.

Vieraannuttaminen ei ole uusi ilmiö, mutta nimi sille on annettu vasta muutamia kymmeniä vuosia sitten. Vielä kymmenen vuotta sitten vieraannuttaminen oli vähän käytetty käsite. Sana on käännös englannin kielen sanoista parental alienation (PA). Suomenkieliselle termille ”vieraannuttaminen” Googlen haku löytää lähes 70 000 vastausta kesäkuussa 2019. Toukokuussa 2020 löytyi jo noin 106 000 vastausta. (Liite1 Lainauksia suomenkielisistä hakutuloksista). Vastaavasti ”parental alienation” antaa noin 1,35 miljoonaa vastausta toukokuussa 2020.). Aika hyvin ilmiöltä, joka kuitenkin mainitaan vain kourallisessa käräjäoikeuden päätöksissä.

Aiemmin ilmiö on jäänyt lähes piiloon sekä lainlaatijoilta että viranomaisilta. Väitteet lapsen omimisesta tai manipuloinnista on laitettu eron aiheuttaman epäluottamuksen ja kommunikointivaikeuksien piikkiin. Ikään kuin tilanteeseen olisivat syyllisiä molemmat vanhemmat. Jos lapsi on kieltäytynyt tapaamasta toista vanhempaa, on siihen todennäköisesti pidetty syyllisenä sitä vanhempaa, jota lapsi ei halua tavata.

Ilmiöstä tietämätön vieraannuttamisen kohdevanhempi on usein hämillään toisen vanhemman ja lapsen käytöksestä. Hän kyseenalaistaa omaa toimintaansa toisen syytösten edessä, pyrkii ratkaisemaan asian normaaleilla ongelmanratkaisukeinoilla mutta huomaa ettei pääse asiassa eteenpäin. Aina löytyy toiselta vanhemmalta syy, miksi tänään ei voikaan toimia tavalla, mikä itsestä tuntuisi reilulta ja oikealta. Haettaessa apua viranomaiselta on asiaa käsitelty eroriitana eikä mahdollisena vieraannuttamistapauksena.

Viranomaisen tehtävänä on huolehtia lapsen edusta. Lapsen etu jää toteutumatta, jos vieraannuttamistapauksia ei tunnisteta. Mahdollisen vieraannuttamisen selvittämättä jättäminen ei voi olla lapsen edun mukaista. Monesti näin kuitenkin tapahtuu, jos ilmiötä ei tunneta tai sen olemassaoloon ylipäätään ei uskota. Tällöin jäävät syntymättä mekanismit vieraannuttamisen tunnistamiseen, ratkaisuvaihtoehtoihin ja lapsen yhteyden palauttamiseen

Onko vieraannuttamista?

Vieraannuttamista tapahtuu ja ilmiö on todellinen. Jotkut haluavat silti kiistää sen. He katsovat, että lasta ei voi saada käyttäytymään vieraannutetulla tavalla.

Sanaa vieraannuttaminen saatetaan myös käyttää heppoisin perustein. Joku saattaa puhua vieraannuttamisesta jo ensimmäisen eroa koskevan erimielisyyden jälkeen. Onkin tärkeää erottaa eroriita ja lapseen kohdistuva vieraannuttaminen toisistaan. Vieraannuttaminen ei ole eroriitaa vaan toisen vanhemman pyrkimystä omia lapsi perusteettomasti itselleen ja etäännyttää lapsi toisesta vanhemmasta ja mahdollisesti koko toisen vanhemman suvusta ja elämänpiiristä. Siihen voidaan käyttää moninaisia tekoja ja totuudenvastaisia väitteitä sekä lakeja ja sopimuksia rikkovia keinoja, joilla päästään tavoitteeseen.

Vieraannuttava vanhempi ei keskity hämmentämään pelkästään kohdevanhempaa, vaan kohteena on myös viranomaisia. Vieraannuttamisen voidaan väittää olevan vain väkivaltaisen vanhemman oma valhe, jolla omia tekoja (yleensä väkivaltaa) peitellään. Vieraannuttamisessa manipulaation ja painostuksen kohteena on kuitenkin ennen kaikkea lapsi. Tätä ei viranomainen tai kukaan muukaan ulkopuolinen useinkaan pääse omin silmin ja korvin todistamaan. Kaikki muu toiminta on tämän peitelyä, jolla rakennetaan mielikuvaa jonkun muun syyllisyydestä tai jostain muusta syystä. Liian usein se toimii. Mitä sekavampi soppa, sen useammin jää viranomaiselta huomaamatta, onko kyseessä lapseen kohdistuva henkinen pahoinpitely vai lapsen suojaaminen toiselta vanhemmalta todellista syistä.

”Haastatteluista käy ilmi, että vieraannuttaminen on näkynyt lapsissa mm. arkuutena, vihaisuutena, etäännyttymisenä, pelkotiloina, koulunkäynnin heikentymisenä, kehityksen taantumisenä sekä fyysisinä oireina, kuten tuhrimisena sekä tic-oireina. Traumaperäinen stressioire saattaa laukaista pakko-oireisen häiriön. Tällöin ihmisellä voi tulla tic-oireita, kun hän yrittää vältellä ahdistavia mieleen tulevia muistikuvia.”

(Puustjärvi, 2017, s. 25.)

Esiintyvyys

Varovainen arvio on, että 2–4 % erolapsista vieraannutetaan toisesta vanhemmastaan. Suomessa noin 30 000 lasta kokee vuosittain vanhempiensa eron. Näin ollen noin

$$3 \% \times 30\,000 = 900$$

lasta vieraannutetaan vuosittain.

Vieraannuttaminen ja huoltokiusaaminen lainsäädännössä

Vuoden 2019 joulukuun alussa astui voimaan uusittu laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Lain esitöissä vieraannuttaminen mainitaan esimerkkinä lapseen kohdistuvasta henkisestä väkivallasta. Lain ensimmäisen ja toisen pykälän mukaan lasta on käytännössä suojeltava myös vieraannuttamiselta ja huoltokiusaamista tulee vähintäänkin välttää:

1 § Lapsen huolto

Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. **Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä.** Myös muita lapselle tärkeitä ihmissuhteita on vaalittava.

Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. **Lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä.**

Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

2 § Tapaamisoikeus

Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus luoda ja säilyttää myönteinen ja läheinen suhde vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. Tapaamisoikeuteen kuuluu, että lapsi saa ajoittain olla tämän vanhemman luona tai tavata tätä muualla taikka pitää tähän yhteyttä muulla tavoin.

Lapsen kummankin vanhemman on omalta osaltaan myötävaikutettava tapaamisoikeuden toteutumiseen. Vanhemman on kasvatustehtävässään vältettävä kaikkea, mikä on omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle.

”Vieraannuttamista voidaan esityksen mukaan pitää yhtenä henkisen väkivallan muotona. Esitettyjen säännösten tarkoituksena on kieltää kaikenlainen manipulointi ja muu epäasiallinen vaikuttaminen lapseen, esiintyipä se missä muodossa ja mistä syystä tahansa.”

(KKV 457/2018 vp 11.12.2018 Oikeusministeri Antti Häkkänen)

Vieraannuttamisen määrittely

Toimintaa tarkasteltaessa on joskus käytetty jaotteluja tiedostamattomaan ja tietoiseen sekä toisaalta aktiiviseen ja passiiviseen vieraannuttamiseen. On kuitenkin huomattava, että lapsen kannalta merkitystä on ainoastaan sillä, kuinka vieraannuttavan vanhemman toiminta vaikuttaa lapseen.

Vieraannuttamisen määrittely voidaan aloittaa siitä, mikä on toiminnan mahdollinen tulos ja tavoite. Toisekseen määrittelyyn kannattaa sisällyttää ne toimintatavat ja keinot, joita tuloksen/tavoitteen saavuttamiseen käytetään. Ainoana tuloksena määrittelyssä ei voida pitää sitä, että lapsi on vieraantunut toisesta vanhemmasta. Itse prosessi on jo henkistä väkivaltaa, jossa lapsi joutuu elämään erilaisten vieraannuttavan vanhemman käyttämien toimintatapojen ja keinojen vuoksi jatkuvassa henkisessä paineessa. Lapsi voidaan vieraannuttaa hyvinkin nopeasti, mutta yleensä se ei tapahdu hetkessä.

Vieraannuttavalle vanhemmalle tyypillistä on, että hän noudattaa hyvin harvoin huollon normeja ja tapaamisopimusta tunnollisesti. Tämä näkyy ulospäin huoltokiusaamisena. Lapsen vieraantumista edesautetaan hankaloittamalla lapsen ja toisen vanhemman yhteyttä. Samalla lasta manipuloidaan luopumaan tapaamisesta ja vaikutetaan lapseen niin, että lapsen hylkivä käytös/mielipide näyttäisi lapsen omalta halulta — ei vieraannuttavan vanhemman tahdolta.

Keskeisin vieraannuttamisen tunnistamista hankaloittava yhteinen piirre on kuitenkin se, että lapsen manipulointi tapahtuu muilta piilossa. Lapsi ei normaalisti hylkää hyvää vanhempaa hetkessä. Tähän tarvitaan aikaa ja kontaktien estämistä. Tästä syystä vieraannuttavan vanhemman on manipuloitava ympäristöään ja saatava kanssaihmiset uskomaan hyväksyttävä syy, miksi huollon periaatteita ja sopimuksia ei tarvitse noudattaa. Vieraannuttava vanhempi tuottaa toimintansa selittäjäksi oman teorian maailmasta, jossa hän on lapselle hyvä ja toinen vanhempi absoluuttisen paha. (Liite 2 Vieraannuttaminen ja huoltokiusaaminen).

Yleensä tämä johtaa siihen, että viranomainen saa eteensä kaksi täysin erilaista kuvausta todellisuudesta. Vieraannuttavan vanhemman kuvauksessa toista vanhempaa määritellään usein esimerkiksi poissaolevana, väkivaltaisena tai päihkeitä käyttävänä. Pidemmälle edenneessä vieraannuttamisessa käytetään lapselle manipuloitua ”omaa” tahtoa.

Kohdevanhempi taas voi olla niin täysin häkeltynyt perättömistä väitteistä, ettei pysty näkemään, että niiden takana on vieraannuttamistavoite. Harva pystyy olemaan rationaalinen ja vastaamaan perättömiin väitteisiin loogisesti ja fokusoidusti tilanteissa, joissa kohdataan samanaikaisesti mm. ero ja perättömät syytökset samalla kun yhteys omaan lapseen on hankaloitettu tai estetty. Tämän vuoksi viranomaisen tulisi omata taidot tunnistaa vieraannuttamistilanne ja ottaa sen mahdollisuus huomioon myös epäselvissä tilanteissa.

Yleensä vieraannuttamisen kuvaaminen on sen kohteeksi joutuneelle vanhemmalle huomattavasti hankalampaa kuin vieraannuttavan vanhemman (usein totuudenvastaisten) päihde- tai väkivalta väitteiden esittäminen. Kohdevanhempi ikään kuin joutuu selittämään koko metsän, kun vieraannuttava vanhempi asettaa esteitä puu kerrallaan.

Vaikka vieraannuttavalla tavalla toimiva vanhempi saa lapsen puhumaan haluamallaan tavalla, on lapsen suulla sanottu halu olla tapaamatta toista vanhempaansa yllättävän helppo uskoa todeksi. Jos konkreettisia merkkejä tapaamisten estämisestä on, voidaan näiden uskoa olleen oikeutettuja lapsen suojelemiseksi. Tunnistamista hankaloittaa edelleen se, että vieraannuttavan vanhemman strategi-

aan voi kuulua se, että hän uskottelee viranomaisille vieraannuttamisväitteen olevan väkivaltaisen vanhemman keino peitellä omaa käytöstään syyttämällä toista vieraannuttamisesta.

Vieraannuttamisesta tekee erityisen tuhoisan se, että vaikka tavallisimmin aktiivista vieraannuttamista jatketaan vain, kunnes tavoite on saavutettu, niin lapsi kantaa sen seurauksia koko elämänsä ajan.

Kun vieraannuttamista ei tunnisteta jää huoltokiusaaminenkin vanhempien väliseksi asiaksi, vaikka se on osa vieraannuttamisprosessia, jolla vieraannuttava vanhempi provosoi kohdevanhempaa, mustamaalaa tätä ympäristölle (myös viranomaisille) ja pyrkii edesauttamaan lapsen vieraantumista. Asiaan puuttuvaa ja asiantuntevaa viranomaista on vaikea löytää.

Yksi tapa määritellä vieraannuttaminen lyhyesti on tämä:

Vieraannuttaminen on toimintaa, jossa lapsen vaikutetaan henkisen väkivallan keinoilla ja toimintaa vahvistetaan ja peitellään eri tavoin huoltokiusaamalla. Se voi johtaa siihen, että lapsen suhde toiseen vanhempaan vaikeutuu tai katkeaa kokonaan ilman hyväksyttävää perustetta ja toisen vanhemman tahdon vastaisesti.

Huoltokiusaaminen vieraannuttamisen työkaluna

Tilanteille, joissa toinen vanhempi estää lapsen tapaamiset toisen vanhemman kanssa, voidaan hakea suojaa lainsäädännöstä. Tätä varten on oma lakinsa: Laki tapaamisten täytäntöönpanosta. Rikoslaisissa on myös omat pykälänsä lapsikaappaukselle ja omavaltaiselle huostaanotolle. Teot, joilla toinen vanhempi hankaloittaa lapsen ja toisen vanhemman suhdetta ovat vallankäyttöä, jota kutsutaan yleisesti huoltokiusaamiseksi.

Vuonna 2019 joulukuussa voimaantulleessa laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta löytyy pykälä, jonka mukaan lapsen ja toisen vanhemman välisen suhteen hankaloittamista tulee välttää. Pykälä voidaan tulkita koskemaan sekä huoltokiusaamista että vieraannuttamista. Vieraannuttamisen yhteydessä esiintyy aina huoltokiusaamista. Huoltokiusaamista voi kuitenkin harjoittaa myös ilman vieraannuttamista.

Huoltokiusaava vanhempi voi toimia lain harmaalla alueella olemalla passiivinen esimerkiksi lasta koskevien asioiden tiedottamisessa toiselle vanhemmalle. Laissa ei ole minkäänlaista veloitetta aktiiviseen tiedottamiseen edes yhteishuollon tapauksessa. Huoltokiusaava vanhempi voi käytännössä toimia kuin yksinhuoltaja tehden lasta koskevia päätöksiä ottamatta huomioon toisen vanhemman mielipidettä. Pankkitilit, passiasiat, koulu, päiväkotitoimet, terveydenhoito ja usein myös muutto on käytännössä usein pystytty hoitamaan ilman tiedottamista ja sopimista. On riittänyt, että on tarpeeksi röyhkeä.

Käytännössä huoltokiusaava vanhempi tekee toisen vanhemman vanhemmuudesta haastavan. Toisinaan hän onnistuu viemään tilanteen niin pitkälle, että toinen vanhempi luopuu kokonaan vanhemmuudestaan uupuessaan tai sairastuessaan toisen vanhemman toiminnan tuloksena.

Omavaltaiset päätökset ja kiusaajan omaperäiset tulkinnat sopimuksista ovat huoltokiusatun arkipäivää. Huoltokiusattu voi esimerkiksi olla jatkuvan arvostelun kohteena, hänet voidaan pelotella huonoon sopimukseen tai sopimuksen noudattamiselle asetetaan ylimääräisiä ja joskus absurdeja vaatimuksia

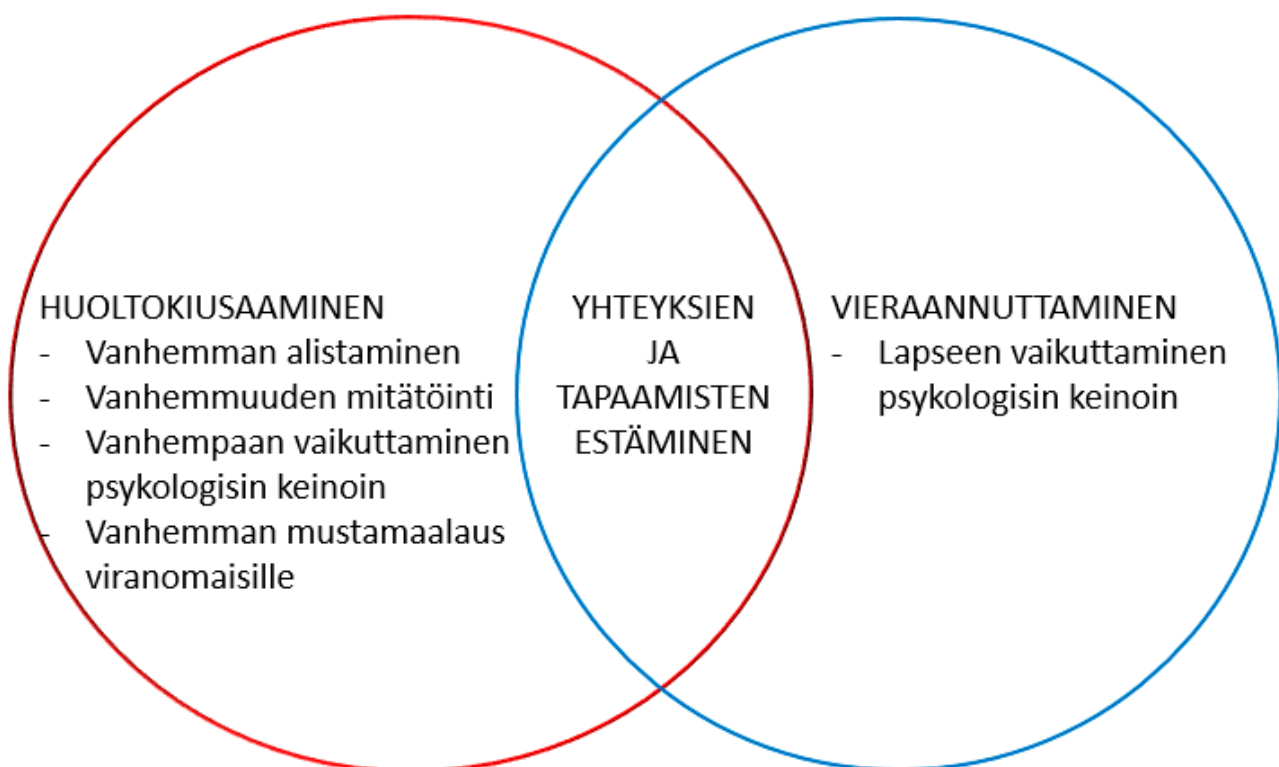
tai ehtoja. Puhelinyhteydet lasten kanssa tai paremminkin niiden hankaloittaminen ovat hyvin tavallinen huoltokiusaamisen tapa, johon laki täytäntöönpanosta ei vastaa. Nähtäväksi jää mitä seuraa esim. puhelinyhteyksien estämisestä uuden lain voimaantulua ja kenellä on uskallusta ja varaa testata miten tuomioistuin suhtautuisi mihinkin yksittäiseen lapsen ja toisen vanhemman yhteyttä hankaloittavaan toimeen.

Vieraannuttava vanhempi voi käyttää huoltokiusaamista hankaloittamaan lapsen ja toisen vanhemman välistä suhdetta esimerkiksi käytännönjärjestelyissä osana laajempaa vieraannuttamisprosessia. Toisen vanhemman mustamaalaaminen eri tahoille voi olla osa vieraannuttamista, jolla fokus suunnataan pois lapseen vaikuttamisesta tai esimerkiksi tapaamisen estämiselle pyritään antamaan hyväksyttävä selitys. Lapselle järjestetty valintatilanne hauskanpidosta huoltokiusaavan vanhemman kanssa toisen vanhemman tapaamisen sijaan tai omavaltainen tapaamisen lyhentäminen ovat hyvin yleisiä tapoja huoltokiusausta toista vanhempaa. Vain mielikuvituksen puute rajaa huoltokiusaamisen mahdollisuuksia.

Huoltokiusaaminen on vieraannuttamista yleisempää, mutta kuten vieraannuttaminenkin, sen katsotaan liian usein olevan osa ”normaalia” eroriitelyä. Tosiasiassa kyse on vähintään yhtä vakavasta asiasta kuin koulukiusaaminen ja työpaikkakiusaaminen. Uhrilla ei tässä tapauksessa ole useinkaan muuta vaihtoehtoa kuin suostua vallankäyttäjän haluihin.

Huoltokiusaaminen määritellään lyhyesti seuraavasti:

Huoltokiusaaminen on toisen vanhemman alistamista, hänen vanhemmuutensa mitätöintiä sekä toisen vanhemman ja lapsen välisen suhteen hankaloittamista.

Vieraannuttamista ei ole ilman huoltokiusaamista (huoltokiusaamista voi olla ilman vieraannuttamista)

Miten huoltokiusaamiseen ja vieraannuttamiseen on puututtu

Tarkasteltaessa mahdollisuuksia puuttua vieraannuttamiseen ja huoltokiusaamiseen, törmätään yleensä näkemykseen, jonka mukaan kyse on vanhempien välisestä ja erosta johtuvasta erokriisistä. Kiistaa kutsutaan huoltoriidaksi. Riidassa pitää olla vähintään kaksi osapuolta, koska yksin on vaikea riidellä. Riidan voi kuitenkin aiheuttaa toinen osapuoli yksin. Tällöin toisella ei ole muuta mahdollisuutta kuin riitauttaa asia.

Ns. huoltoriidan ratkaisemiseksi suositellaan useimmiten sovittelua, jossa sovittelijoiden tehtävänä on ohjata vanhempia itse tekemään lapsen edun mukainen ratkaisu. Oletus on, että vanhempien itse keskenään sopimaa sopimusta noudatettaisiin tuomittua sopimusta paremmin

Vieraannuttaminen ja huoltokiusaaminen ovat kuitenkin lähes poikkeuksetta niitä harjoittavalle vanhemmalle tavoitteellista toimintaa. Sovinto, joka ei edesauta tavoitetta, on tietysti vieraannuttavalle vanhemmalle tavoitteen vastaista. Tällöin sovittelua käydään ajanpeluun vuoksi tai painostetaan toista luopumaan jostain. Pahimmillaan sovittelu tarkoittaa lapsiin kohdistuvan piinan pitkittymistä.

Käytännössä viranomaisten reagointi vieraannuttamis- ja huoltokiusaamistilanteisiin on voinut olla seuraavaa:

Lastenvalvoja:

- ”painostus” auktoriteetilla-> vieraannuttajaa suosiva sopimus.
- vapaaehtoiseen sovitteluun-> oikeuteen.

Lastensuojelu:

- ei lastensuojelullista huolta vaan huoltoriita-> ei kuulu meille.
- lastensuojelullinen huoli-> lastensuojelun asiakkuus-> ei toimivia tapoja puuttua.

Perheneuvola:

- sympatiaa ja kuuntelua.

Poliisi:

- ei kuulu meille, koska ei rikoslaissa.

Asiantuntija-avusteinen sovittelu (Follo):

- vieraannuttamista ei huomata tai tapaus lasketaan patologiseksi riitelyksi tai kohdevanhempi luovuttaa saadakseen edes jonkin sopimuksen.

Oikeuden määräämä olosuhdeselvitys:

- vieraannuttaminen jää huomaamatta eli oikeus ei saa oikeata tietoa lapsen edun mukaisen päätöksen tueksi.

Käytännössä nämä kaikki mahdolliset toimintamallit tarkoittavat yhtä ja samaa lopputulosta; vanhempaan kohdistuvaa huoltokiusaamista ei nähdä tarpeeksi huonona vanhemmuutena eikä vieraannuttamista tunnisteta lapsen kohdistuvaksi henkiseksi väkivallaksi. Viranomaiselta puuttuva tietotaito, aika ja tapakulttuuri selvittää ja olla seuraamatta tilanteita implikoivat yhä pahenevaa vieraannuttamisen ja huoltokiusaamisen kierrettä:

- 1** Oikeudessa pääpaino annetaan vakiintuneille olosuhteille.
- 2** ”Riita” voidaan ratkaista kiusaajan ja vieraannuttavan vanhemman eduksi.
- 3** Kiusaaminen ja vieraannuttaminen jatkuva.
- 4** Lapsen ja vieraannutetun vanhemman (ja tämän suvun) suhde katkeaa.
- 5** Kohdevanhemman ja lapsen henkinen terveys vaarantuvat.

Lopputulos ei ole millään tavoin lainsäädännön mukainen. Vaikka riita nimellisesti on ratkennut, niin lapsen suhde toiseen vanhempaan on katkennut turhaan. Samalla on tuhottu väkivalloin osa hänen elämäänsä ja monen muun ihmisen elämä.

Tässä mielessä viranomaisten menettely on ollut osin edesauttamassa lapsen vieraannuttamista. Joskus puhutaan viranomaisvieraannuttamisesta tapauksissa, joissa viranomainen ottaa erityisen aktiivisen roolin uskoa ja puoltaa vieraannuttavaa vanhempaa, perehtymättä kunnolla asiaan.

Miten huoltokiusaamiseen ja vieraannuttamiseen voitaisiin puuttua?

Vieraannuttaminen tulisi tunnistaa mahdollisimman aikaisessa vaiheessa esimerkiksi jo pyrittäessä sopimukseen lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisista lastenvalvojan luona. Se, että vieraannuttamista ei tunnisteta vielä tällöin, voi aiheuttaa vuosien kierteen tuomioistuimessa ja lapsen vieraantumisen toisesta vanhemmasta.

Vieraannuttaminen yleensä poikii yhteydenottoja lastensuojeluun ja perheneuvolaan. Kumpi tahansa vanhemmista saattaa tehdä lastensuojeluilmoituksen — vieraannuttava vanhempi saadakseen tukea vieraannuttamiselle ja kohdevanhempi saadakseen apua. Vieraannuttamisen olemassaolon tutkiminen tulisi olla standardikäytäntö molemmissa tilanteissa.

Mikäli vieraannuttamiseen suhtauduttaisiin kuten lapsen henkiseen pahoinpitelyyn tulisi suhtautua, kuuluisi asia poliisille. Vieraannuttaminen on huoltolain esitöissä mainittu esimerkkinä henkisestä pahoinpitelystä. Vieraannuttaminen lienee ainoa väkivaltilanne, jossa sovittelua pidetään uhrin kannalta parhaana ratkaisuna!

Mahdollisuus tutkimiselle viranomaisprosessissa on myös kärjäoikeuden olosuhdeselvitysvaihe. Mikäli vieraannuttamista ei tutkita tässäkin vaiheessa on vaarana se, että ”palkitaan” sitä vanhempaa, joka pyrkii perättömin väittein estämään lapsen ja toisen vanhemman suhteen säilymistä tapaamisia lyhentämällä, katkaisemalla tai hankaloittamalla (esim. vaatimalla valvottuja tapaamisia perättömillä perusteilla).

Lapsella on oikeus luoda hyvä suhde kumpaankin vanhempaan riippumatta siitä, millaiset ovat vanhempien keskinäiset välit. Hyvä suhde vaatii riittävän ajallisen yhteyden molempien vanhempien kanssa. Tutkimusten mukaan se turvataan parhaiten lapsen vuoroasumisella, joka itsessään vähentää myös mahdollisuuksia vieraannuttamiseen. Ikävä kyllä vielä tänäkin päivänä riitaisia välejä pidetään viranomaisen puolesta vuoroasumista estävänä tekijänä. Riitaa selvästi tahallisesti pahennetaan kaikin keinoin varsinkin silloin, kun kyseessä on vieraannuttaminen.

Viranomaisilla on keskeinen asema vieraannuttamiseen puuttumisessa. Pelkkä tunnistaminen ei kuitenkaan riitä, sillä kaikkien lasten kanssa tekemisissä olevien viranomaisten tulee kokea, että juuri heillä on oma tehtävänsä vieraannuttamiseen puuttumisessa lapsen edun vuoksi. Keskeisiä mekanismeja puuttumiselle ovat:

- Lastenvalvojan tehtävä on valvoa tapaamissopimusten laadintaa ja sisältöä niin, että sopimuksissa noudatetaan lapsen etua eikä vieraannuttamiselle anneta mahdollisuutta. Myös vuoroasumisen mahdollisuus tulee selittää vanhemmille eikä ”riitaisuudelle” tule antaa painoarvoa vuoroasumista estävänä tekijänä. Muutoin vanhempi voi aloittaa riitaisuuden, kun tietää sen estävän vuoroasumisen mahdollisuuden.
- Sosiaaliviranomaisten on joko sosiaalihuoltolain tai lastensuojelulain perusteella pidettävä huolta, että lapsen oikeus molempiin vanhempiin säilyy eron jälkeen ja tunnistaa joko esitetyn epäilyn perusteella ja myös oma-aloitteisesti mahdollinen vieraannuttaminen tai sen yritykset.
- Eri viranomaisten sekä sosiaali-, terveys- että koulutussektoreilta tulee raportoida vieraannuttamistilanteet tai epäilyt oikeusprosessin osalta tuomioistuimelle ja muutoin lastensuojeluviranomaisille, joiden tehtävänä on asiaan puuttuminen ja jopa mahdollisen henkisen pahoinpitelyepäilyjen raportointi poliisille.
- Tuomioistuimen on tunnistettava vieraannuttaminen lapsen edun vastaisena toimintana sekä määrättävä olosuhdeselvitys, jossa mahdollinen vieraannuttaminen on selvitettävä.

Miksi vanhempi voi vieraannuttaa?

Vieraannuttamisen motiveista on olemassa erilaisia teorioita. Vieraannuttavia vanhempia on vaikea päästä tutkimaan, mutta itse toiminnasta on empiirisiä havaintoja. Todennäköisintä on, että toiminnalle on monia motiveja.

Yleisimmin puhutaan kostomotiivista. Kosto saattaa olla jonkinlainen motiivi, mutta satojen kohdevanhempien haastattelujen perusteella näyttää siltä, että vaikka vieraannuttamisella kostettaisiin jotakin, ei koston ole pystytty esittämään mitään todellista syytä. Koston esitetyt syyt ovat useimmiten vailla totuus pohjaa eli asioita, joita vieraannuttaja koston, ei ole olemassa. Koston motiivina lienevät usein omat pettymykset, joiden aiheuttaja halutaan löytää ennemmin entisestä kumppanista kuin omasta itsestä.

Pelkomotiiville löytyy vahvaa kannatusta. Omistushaluinen tai riippuvainen persoona voi suurella todennäköisyydellä ja ilman moraalista painolastia käyttää vieraannuttamista saavuttaakseen ja turvataksensa asemansa lapsen lähihuoltajana. Tämän motiivin nojalla ajatellaan, että mitä paremmin toisen vanhemman ja lapsen suhteen saa rikottua, sitä epätodennäköisempää on oman vanhemmuuden menettäminen.

Kolmantena motiivina on nähty taloudelliset asiat. Vieraannuttaja saattaa ajatella lähihuoltajuuden tuovan mukanaan sellaisia taloudellisia etuuksia, joiden varmistamiseksi itselleen vanhempi voi ryhtyä vieraannuttamaan.

Neljännens motiivina voi laukaista toisen vanhemman uusi parisuhde. On vaikea arvioida, onko syynä pelko omasta vanhemmuudesta verrattuna toisen uuteen kumppaniin vai pettymys siitä, että entinen kumppani on nyt jonkun toisen kumppani.

Tutkimuksissa mainitaan vieraannuttavilla vanhemmilla olevan usein jokin persoonallisuushäiriö. Yleistäen persoonallisuushäiriöisillä esiintyy itsekästä ja mustavalkoista ajattelutapaa. Myös vallan väärinkäyttö ja manipuloiva käytös voidaan yhdistää persoonallisuushäiriöihin. Kun tällaisilla ominaisuuksilla varustettu ihminen eroaa, on hän taipuvainen ryhtymään vieraannuttajaksi.

Toisaalta vanhempi saattaa ryhtyä vieraannuttajaksi, jos esimerkiksi lähipiiri painostaa vanhempaa toimimaan niin. Kun samalla viranomaiset ja tuomioistuimet eivät puutu asiaan tai jopa tukevat sitä, vieraannuttamisesta tulee ikään kuin normaali tapa toimia. Syntyy oravanpyörä, josta on vaikea päästä pois, varsinkin jos vanhemman omat pahat teot johtavat neuroottisiin tai kypsymättömiin defenssimekanismeihin.

Ei ole yhtään tilannetta, jossa vieraannuttaminen olisi hyväksyttävää tai perusteltua. Jos vanhemman vanhemmuudessa on vaarallisia puutteita (esim. päihdeongelma tai väkivaltaa), lasta tulee suojella. Tapauksien epääminen ei ole tällöin vieraannuttamista. On täysin eri asia manipuloida lasta toista vanhempaa vastaan kuin suojella lasta toiselta vanhemmalta.

”Yleisesti tiedetään, että lapsi saattaa helposti myötäillä sen vanhemman käsityksiä, jonka luona hän asuu, etenkin jos yhteydenpito toiseen vanhempaan on syystä tai toisesta ollut vähäistä tai tapahtunut epäsuotuisissa olosuhteissa. Toista vanhempaa koskevien kielteisten käsitysten myötäily saattaa myös vahvistua sitä enemmän, mitä kauemmin mainitunlainen tilanne jatkuu ja mitä huonommat vanhempien välit ovat.”

(KKO 2004:76)

Miten lapsen vieraannuttaminen tapahtuu (pähkinänkuoressa)?

Vieraannuttamisen äärimmäisenä tavoitteena on saada lapsi itse hylkäämään toinen vanhempansa. Tavoitteeseen pääsy yleensä edellyttää lapsen eristämistä sellaiselta eriävältä ulkopuoliselta vaikutukselta ja informaatiolta, jotka eivät tue vieraannuttavan vanhemman pyrkimyksiä. Käytännössä siis edellytetään toisen vanhemman yhteyksien ja tapaamisten minimointia. Tämä saavutetaan seuraavasti:

- Viranomaisten manipulointi = keino estää ulkoinen puuttuminen.
- Huoltokiusaaminen = toisen vanhemman alistaminen, tämän vanhemmuuden mitätöinti ja yhteyden estäminen tämän ja lapsen välillä.

Varsinainen lapsen vieraannuttaminen tapahtuu seuraavasti:

➤ **Pohjustus:**

Eleillä, ilmeillä, äänensävyillä, vuoroin rakkauden antamisella ja epämisellä tehdään lapselle selväksi, ettei kiintymyksen osoittaminen toista vanhempaa kohtaan ole hyväksyttyä.

➤ **Valheellisen mielikuvan luominen lapselle (indoktrinaatio):**

Valheilla, kaksoisviestinnällä, tekeytymällä itse uhriksi ja luomalla valemuisia historioita mustamaalataan toinen vanhempi.

➤ **Lapsen painostaminen:**

Lapsen asettaminen painostaviin ja edellistä houkuttelevampiin valintatilanteisiin, joilla pyritään saamaan lapsi luopumaan yhteydestä toiseen (vieraannutettuun) vanhempaan asteittain.

➤ **Selkeät kiellot tai rangaistukset, jos muu ei auta**

Edellisten menetelmien seurauksena lapsi välttelee yhteyksiä toiseen vanhempaan ja ahdistuu tapaamisista. Vieraannuttavan vanhemman manipulaation ja esimerkin vuoksi lapsi uskoo omankin ahdistuksensa johtuvan vieraannutetusta vanhemmasta eikä tunnista sitä suruksi toisen vanhempansa menettämisestä.

Kun vieraannuttaminen on onnistunut, lapsi ei enää ”omasta halustaan” halua tavata toista vanhempansa. Lapsi ratkaisee ahdistuksensa hylkäämällä ”ahdistavan” vanhemman, liittoutuu vieraannuttavan vanhemman kanssa ja jakaa tämän toista vanhempaa syyllistävän, useimmiten valheellisen ja vääristyneen kuvan oikeuttaakseen hylkäämisen.

Vieraannuttamisen työkalut

Lapsen manipulointi tapahtuu suljettujen ovien takana. Sitä pääsee harvoin todistamaan. Vieraannuttamisen tunnistamista hankaloittaa runsas valikoima vieraannuttamistoimia. Vieraannuttava vanhempi hyökkää useilla eri rintamalla ja useilla eri tavoilla. Vaikka ydinosa vieraannuttamisesta onkin lapsen vaikuttamista, käyttää vieraannuttava vanhempi samanaikaisesti useita huoltokiusaamisen keinoja varmistaakseen asemansa. Se vaikeuttaa vieraannutettavan vanhemman kykyä puolustautua vieraannuttamista vastaan.

Usein vieraannutettava vanhempi huomaa saaneensa vastaan myös vieraannuttavan vanhemman suvun ja viranomaiset. Tulokseksi saadaan sekavalta sopalta näyttävä tilanne. Vieraannuttaja on edennyt hyvin tavoitteessaan silloin, kun ulkopuoliset alkavat kutsua tilannetta kahden vanhemman väliseksi huoltoriidaksi. Tällöin vieraannuttaminen jää piiloon.

Vieraannuttava vanhempi pyrkii sotkemaan ja hämärtämään asioita, jotta ulkopuolisten olisi vaikeampi tunnistaa hänen harjoittamaansa vieraannuttamista ja huoltokiusaamista.

Vieraannuttajan keinovalikoima on massiivinen. Esimerkiksi Baker ja Darnall (2006) ovat tunnistaneet jopa 1300 vieraannuttavan vanhemman toimintoa, jotka jaetaan 66 strategiaan. Nämä voidaan ryhmitellä seitsemäksi ryhmäksi ja lisäksi yhdistelmä ryhmäksi.

Vieraannuttajan keinovalikoima (Baker ja Darnall)

- 1.** Mustamaalaus (esim. vanhemmuuden taidot, mustamaalaaminen vaaralliseksi, julmaksi, hylkääväksi; käyttäen kohdevanhemman etunimeä isäksi tai äidiksi kutsumisen sijaan jne.).
- 2.** Tapaamisten rajoittaminen/häiritseminen (esim. muuttaminen etäälle, aktiviteettien järjestäminen tapaamisten ajaksi, puhelinhäirintä tapaamisten aikana, lapselle tarjotaan vaihtoehtoja tapaamisten sijaan jne.).
- 3.** Rajoitetaan tai puututaan lapsen ja toisen vanhemman välisiin posti- ja puhelinyhteyksiin (estetään, keskeytetään tai valvotaan jne.).
- 4.** Rajoitetaan/puututaan symbolisiin yhteyksiin (rajoitetaan toisesta puhumista, ei valokuvia, lapsi laitetaan kutsumaan jotain muuta isäksi/äidiksi, lapsen nimen vaihtaminen jne.).
- 5.** Rajoitetaan informaation kulkua (esim. kieltäydytään kommunikoinnista, käytetään lasta tiedon välittäjänä, ei anneta tietoja lapsen koulusta ja terveydestä oma-aloitteisesti jne.).
- 6.** Tunnepohjainen manipulointi (esim. rakkauden epäminen, syyllistäminen, lapsen kuulustelu, lojaalisuuden vaatiminen, toisen vanhemman hylkäämisen palkitseminen jne.).
- 7.** Epäterve liittoutuminen (esim. riippuvuuden rakentaminen, lapsi laitetaan vakoilemaan, pitämään salaisuuksia jne.).
- 8.** Sekalaiset keinot (esim. mustamaalaus ystäville, opettajille, lääkäreille jne. Lapsen kasvatukseen puuttuminen, konfliktien luominen lapsen ja kohdevanhemman välille jne.).

”Vieraannuttamisen kohteena oleva lapsi virittyy siihen, että vieraannuttava vanhempi on avuton ja tarvitsee lapsen rakkautta ja hyväksyntää. Lapsi huomaa nopeasti, ettei voi osoittaa rakkautta molempia vanhempia kohtaan. Rakkauden osoittaminen vieraannutettavaa vanhempaa kohtaan on petos vieraannuttajaa kohtaan. Lojaalisuus vieraannuttajaa kohtaan palkitaan puolestaan huomiolla, lämmöllä ja jopa materiaalilla. Epälojaalisuudesta seuraa rankaisia katseita, suuttumusta, asioiden perumista ja hylkäystä. Lapsi ei voi ottaa tätä riskiä onhan hän jo tietyllä tavalla menettänyt kohdevanhemman.”

(Baker/Darnall.)

Tässä oppaassa vieraannuttamisen työkalut jaetaan neljään ryhmään perustuen siihen, keneen vieraannuttamisella vaikutetaan: Kohdevanhempaan huoltokiusaaminen, lapseen, viranomaiseen vai sosiaaliseen ympäristöön.

Miten vieraannuttaja toimii?

Kohdevanhemman huoltokiusaaminen

- Vahvistetuista sopimuksista kieltäytyminen.
- Kommunikoimattomuus toisen vanhemman kanssa.
- Suulliset sopimukset/lupaukset, joita ei pidetä.
- Huonoon sopimukseen pakottaminen/kiristäminen.
- Sopimusten omavaltainen tulkinta (yhteyttä vähentävästi).
- Toiminta yhteishuoltajana kuin olisi yksinhuoltaja.
- Toisen vanhemman mustamaalaaminen viranomaisille/lähipiirille.
- Puhelinyhteyksien esto/häirintä/minimointi.
- Perättömät lastensuojeluilmoitukset.
- Perättömät rikosilmoitukset.
- Muutto etäälle sopimatta.
- Tapaamisia estävät harrastukset.
- Lapsen pienenkin ”sairauden” käyttö tapaamisten estämiseen.
- Ulkopuolisten käyttö lapsenvahtina ”omalla” ajalla.
- Ei jaa tietoja lapsen elämästä/päiväkodista/koulusta.
- Ei suostu sovitteluihin, joissa pelko olla itse antavana osapuolena.
- Jatkuvat sopimuksen muutos/murtoyrietykset.
- Lapsen vaihtovaatteet puuttuvat/huonot.
- Vanhemmuutta arvostelevat viestit tapaamisten jälkeen.
- Toisen vanhemman provosointi.
- Tapaamisen estäminen lapsen tahtoon vedoten.
- Lopulta kaikkien kontaktien katkaisu.

Tilanne aiheuttaa kohteeksi joutuneelle vanhemmalle voimakkaita toivottomuuden ja turhautumisen tunteita. Vanhempi kokee auktoriteettiasemansa lasta kohtaan vaikeutuneen ja vanhemmuuden roolin heikentyessä toimiminen lapsen kanssa hankaloituu.

Vieraannuttamista kokeneet vanhemmat ovat kuvailleet elävänsä lapsen armoilla eivätkä uskalla kyseenalaistaa lapsen mielipiteitä tai päätöksiä. Taustalla kummittelee pelko yhteydenpidon katkaisemisesta. Kasvatuksellinen suhde lapsen ja vieraannutetun vanhemman välillä ajautuu näin kaokseen, jonka vuoksi lapsi elää vailla kuria, ohjausta ja järjestystä. Vieraannutetut vanhemmat kokevat, että vieraannuttamistilanteessa lapsi määrittelee, haluaako hän tavata vanhempaa, kuinka usein ja millaisissa olosuhteissa. (Häkkänen-Nyholm ym. 2013, 51.)

Lapseen kohdistuva vaikuttaminen

Vieraannuttamisen keskeinen tavoite on lapsen ja kohdevanhemman välien lopullinen katkaiseminen.

Vieraannuttava vanhempi jatkaa yleensä paitsi toiseen vanhempaan kohdistuvaa huoltokiusaamista, myös varsinaista lapsen kohdistuvaa vaikuttamista tavoitteenaan, että lapsi itse näyttäisi omasta tahdostaan luopuvan yhteydestä toiseen vanhempaan.

Lapseen vaikutetaan mm. seuraavilla tavoilla:

- Mustamaalaamalla toista vanhempaa.
- Eleet ja ilmeet sen mukaan miten lapsi suhtautuu toiseen vanhempaan.
- Psykologinen kontrolli.
- Indoktrinaatio.
- Luomalla valemustoja.
- Valmentamalla lasta viranomaiskeskusteluja ja -tarkkailuja varten.
- Tarjoamalla toistuvasti muita vaihtoehtoja lapselle tapaamisen sijaan.
- Kirjoittamalla perhehistoriaa uudelleen.
- Rankaisemalla lasta tämän osoittaessa kiintymystä toiseen vanhempaan.
- Riippuvuuden rakentaminen.
- Kontrolloimalla lapsen omaa yhteydenpitoa toiseen vanhempaan.

Mitä tästä voi seurata:

- Lapsi oppii hyvin nopeasti sen, ettei saa pitää toisesta vanhemmasta.
- Lapsi muuttuu vaisuksi tapaajavanhemman luona ja yhteydessä häneen.
- Lapsi vaikenee kertomasta mitään hyvää toisesta vanhemmasta vieraannuttajalle.
- Lapsi keksii epätotojuksia ja valheita toisesta vanhemmasta miellyttääkseen vieraannuttajaa.
- Lapsi kieltäytyy tapaamisesta ja luopuu kaikista kontakteista vieraannutetun vanhemman kanssa.
- Lapsi kokee olevansa vastuussa lähivanhemman hyvinvoinnista ja ottaa vanhemman roolin. Tämä aiheuttaa irtaantumisen vaikeutta, jatkuvaa syyllistymistä ym.

Tyypillisimpiä oireita vieraannuttamiselle altistuneelle lapselle ovat muun muassa hermostuneisuus ja ahdistuneisuus, heikko itsetunto, turvattomuudentunne, psykosomaattiset oireet, masentuneisuus, etävanhempaan kohdistuvat vihantunteet, perusteettomien pelkojen esiintyminen, toistuvat itsesyytökset, lisääntynyt riski paniikki- ja ahdistuneisuushäiriölle, kouluvaikeudet sekä pakko-oireet.

Lapselle syntyy myös vääristyneitä kuvia ja muistoja menneisyydestä sekä toisesta vanhemmasta. Lapsen mielessä kuvitellut asiat saattavat muuttua todellisuudessa tapahtuneiksi, kuten esimerkiksi *”minulle huudettiin aina isän luona”* (Häkkinen-Nyholm ym. 2013, 28–29, 44.)

Viranomaiseen kohdistuva vaikuttaminen

Vieraannuttajan keskeinen väline lapsen vieraannuttamisessa on viranomaisen saaminen omalle puolelleen.

Moni vieraannuttava vanhempi on taitava lukemaan muita ihmisiä ja saamaan heidät puolelleen. Viranomaiseen vaikutetaan mm. seuraavilla tavoilla:

- Pyrkimällä samaistumaan viranomaiseen ikään kuin kaverina.
- Puhumalla sellaista kieltä, jota viranomaisen on helppo ymmärtää.
- Heittäytymällä uhriksi ja luomalla väärä mielikuva toisesta vanhemmasta.
- Myötäilemällä viranomaisen mielipiteitä eleillä siten kuin olisi samaa mieltä kaikesta.
- Käyttämällä viranomaiskohtaamiseen tarkoitettun ajan omaan puheeseen ja välttääkseen näin kysymyksiä sekä närkeä keskeytyksistä.
- Pyörittämällä ja toistamalla samaa epäkonkreettista asiaa ilman että puhe tarjoaa mitään konkreettista näyttöä tai näkemystä mistään.
- Esittämällä valheellisia väittämiä toisesta vanhemmasta.
- Esittämällä valheellisia väittämiä omasta vanhemmuudesta.
- Puhumalla siten kuin olisi lapsen edun paras asiantuntija.
- Luomalla kuvaa, että vain hän tietäisi, mikä on lapsen etu ja samaan aikaan esittämällä näkemystä, jonka keskeinen elementti on toisen vanhemman ja lapsen välisten yhteyksien rajoittaminen.
- Suostumalla vain vaivoin viranomais tapaamisiin yhtä aikaa toisen vanhemman kanssa.
- Pyrkimällä tapaamalla viranomaisia ennen vieraannutettavaa vanhempaa, jotta oma kertomus saisi etulyöntiaseman
- Puhumalla mielellään lapsen suulla.
- Haluamalla saattaa lapset näiden kuulemiseen ja pyrkimällä odottamaan oven takana, jos ei saa olla paikalla.
- Valmentamalla lasta viranomaisen kuulemista varten.
- Hakemalla omille tavoitteille pontta auktoriteettiasemassa olevilta henkilöiltä: esim. lausuntoja ylilääkäriltä, soittamalla lastenvalvojan esimiehelle.
- Kieltäytymällä noudattamasta normaaleja hoitoreittejä ja hakemalla omat lääkärit.

Sosiaaliseen ympäristöön kohdistuva vaikuttaminen

Vieraannuttava vanhempi pyrkii manipuloimaan muut ihmiset tukemaan tai vähintään hiljaa hyväksymään oman toimintatapansa.

Vieraannuttava vanhempi saattaa houkutella tuekseen lähipiirin ihmisiä ja sukulaisia esimerkiksi lapsenvahdiksi. Lapsenvahdilla voi olla rooli huolehtia lapsesta siten, ettei tätä päästetä sopimuksen mukaiseen tapaamiseen toisen vanhemman luo sillä aikaa, kun vieraannuttava vanhempi itse on estynyt olemaan lapsen kanssa. Omia vanhempiaan vieraannuttava vanhempi saattaa kiristää mukaan esimerkiksi sillä, että muussa tapauksessa he eivät saa tavata lapsenlastaan.

Vieraannuttava vanhempi pyrkii usein saamaan puolelleen myös vieraannutettavan vanhemman lähipiirin. Tällä vieraannuttaja haluaa murentaa toisen vanhemman uskottavuuden ja jaksamisen. Vieraannuttava vanhempi näyttää myös jaottelevan ihmisiä sen mukaan, miten hän voi hyötyä heistä ja kuinka hyvin he tuntevat tilanteen. Tämän luokittelun perusteella eri ihmisille kerrotaan eri versioita todellisista tai kuvitelluista tapahtumista.

”Vieraannuttamisen havaitseminen perustuu sosiaalityöntekijän ammatilliseen koulutukseen, kokemukseen ja osaamiseen sekä muun muassa työpaikan perehdytys- ja täydennyskoulutuskäytänteisiin ja mahdolliseen ohjeistukseen.”

(KKV 20/2018 vp 27.2.2018 Perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikko)

Kun kohdevanhempi kohtaa vieraannuttajan

Useimmiten vieraannutettava vanhempi on täysin varustautumaton kohtaamaan vieraannuttavan vanhemman toimintaa.

Monelle tilanne on täysin käsittämätön ja absurdi, koska toisen vanhemman toiminta on epäloogista ja väitteet eivät vastaa millään tavoin todellisuutta. Yleensä vieraannuttaja syyttää toista vanhempaa suuresta määrästä asioita, mitä jälkimmäinen ei ole tehnyt. Vieraannuttava vanhempi voi poistua esimerkiksi turvakotiin ja väittää kohdanneensa väkivaltaa tai sen uhkaa. Vanhemman, joka huomaa olevansa syyttömänä tässä tilanteessa, tunteet vaihtelevat järkytyksestä vihastumiseen.

Jotta asian pystyisi helpommin hahmottamaan seuraavassa esitetään yleispiirteinen kuvaus vieraannuttamisprosessin etenemisestä ja osapuolten karkeat roolit siinä:

- Vieraannuttava vanhempi esittää kohdevanhemmalle syytöksiä ja vaatimuksia
- Vieraannutettava vanhempi pyrkii keskustelemaan ja puolustautumaan vääriltä syytöksiltä sekä osoittamaan ne vääriksi.
- Vieraannuttava vanhempi pyrkii saamaan itselleen edullisen sopimuksen lastenvalvojalla esim. uhkailemalla. Jos vieraannuttava vanhempi ei ensin saa tahtoaan läpi, hän uhkailee tai ottaa väkisin esim. kiristämällä sopimuksen, jonka haluaa.
- Vieraannutettava vanhempi pyrkii hakemaan apua sukulaisilta/ystäviltä.
- Vieraannuttava vanhempi provosoi ja/tai katkaisee yhteydet.
- Vieraannutettava vanhempi todennäköisimmin provosoituu viestimään harkitsemattomia viestejä.
- Vieraannuttava vanhempi estää tai hankaloittaa lapsen yhteyttä vieraannutettavaan vanhempaan.
- Vieraannutettava vanhempi hakee apua viranomaisilta.
- Vieraannuttava vanhempi on todennäköisesti jo ollut yhteydessä viranomaisiin ja pyrkinyt saamaan etulyöntiaseman omalle tarinalleen.
- Vieraannutettava vanhempi huomaa, ettei viranomainen toimikaan hänen kertomuksensa perusteella ja jättää varmistamatta vieraannuttajan kertomusten paikkansapitävyyden ja kertoo olevansa kiinnostunut vain ”lapsen edusta” ja jättää asian vanhempien välillä sovittavaksi.
- Tällainen käytäntö, missä väärin toimimista ei selvitetä eikä siihen puututa, on kannanotto vieraannuttamisen hyväksynnälle. Siihen törmätessään vieraannutettava vanhempi menettää luottamuksen viranomaiseen ja ryhtyy taistelemaan tätä vastaan.
- Vieraannuttava vanhempi saa tai säilyttää lähihuoltajuuden lastenvalvojan luona ja jatkaa lapsen manipulointia ja yhteyksien estämistä.
- Vieraannutettava vanhempi joko luovuttaa, pyrkii ottamaan sen mikä annetaan tai lähtee oikeuteen hakemaan joko lähihuoltajuutta tai laajempia tapaamisia.
- Lapsi alkaa kertoa epätotojuuksia vieraannutettavasta vanhemmasta ja/tai katkaisee kontaktit tähän.
- Vieraannutettava vanhempi pyrkii saamaan apua viranomaiselta ja kontaktin lapseen.

Kuinka lapsi reagoi vieraannuttamiseen?

Lapset ovat yksilöitä, ja jotkut heistä pystyvät vastustamaan vieraannuttamista toisia paremmin. Toki vieraannuttajissakin on eroja ja toiset ovat tehokkaampia vieraannuttamaan. Myös sillä miten vieraannutettava vanhempi toimii tai osaa toimia, on suuri merkitys. Edelleen lapsen ikä vaikuttaa vieraannuttamisen vaikuttavuuteen.

Lähtökohtaisesti lapsi rakastaa molempia vanhempiaan eikä toivo yhteyksien katkeamista. Lapsen kokemuksia voi peilata vieraannuttamisen kohteeksi joutuneeseen aikuiseen, joka hänkin on ”hukassa” vieraannuttavan vanhemman kanssa normaalien pelisääntöjen peittäessä. Lapsen kykyä vastustaa vieraannuttamista vaikeuttaa huono itsetunto, pelko vanhemman reaktioista, ristiriitainen viestintä ja häpeä siitä, mitä joutuu vieraannutettavalle vanhemmalle tekemään.

Se vaihtoehto, että muuttaisi vieraannutettavan vanhemman luokse olisi hyppy tuntemattomaan. Oletusarvo lapselle on, ettei vieraannutettava vanhempi tulisi tästä pitämään. Tarkoittaisiko se hylätyksi tulemistä vieraannutettavan vanhemman puolelta? Harva lapsi uskaltaa tämän riskin ottaa vaan enemmän myötäilee vieraannuttajaa.

Lapsen näkökulmasta vieraannuttamisprosessin voi yleispiirteissään esittää seuraavasti:

- Lapsi hämmentyy ja on ensisijaisesti kiinnostunut omasta turvallisuudestaan, mutta haluaa olla lojaali molemmille vanhemmille.
- Lapsi huomaa, ettei vieraannutettava vanhempi pidä toisesta vanhemmasta eikä halua kuulla tästä mitään hyvää.
- Lapsi vaikenee kaikesta kokemastaan hyvästä toisen vanhempansa luona vieraannuttajalle, mutta pyrkii nauttimaan mahdollisesta ajasta tämän luona.
- Tapaamisen alussa lapsi saattaa olla vaisu. On vaikea siirtyä vanhemmalle, jonka luokse menemisestä ei saa näyttää iloa vieraannuttajalle. Tapaamisen edetessä lapsi alkaa käyttäytyä normaalisti ja tapaamisen loppua kohti lapsi taas hiljenee. Lapsen on loppuvaiheessa vaikea voida hyvin, koska hän joutuu kertomaan vieraannuttajalle, että tapaamisessa ei ollut hauskaa. Vieraannutettava vanhempi opportunistisesti tulkitsee tämän lapsen vastahakoisuudeksi ylipäättään tavata vieraannuttavaa vanhempaa.
- Lapsi saattaa kertoa vieraannuttajalle epätotouksia miellyttääkseen vieraannuttajaa, joka edesauttaa epätotouksien kielellisessä luomisessa.
- Puhelinyhteydet kohdevanhemman kanssa muuttuvat lyhyiksi ja puheluisissa on selvä ero riippuen siitä, onko vieraannutettava vanhempi paikalla yhteyden aikana vai ei.
- Lapsi joutuu puun ja kuoren väliin, kun vieraannutettava vanhempi tarjoaa vaihtoehtoja tekemistä tapaamisen sijaan.
- Kun lapsi taipuu jättämään tapaamiset väliin, on syyllisyys ja häpeä käsiteltävä hyväksyttävällä syyllä. Lapsi saa vieraannuttajalta hyväksyttäviä syitä ja alkaa uskomaan niihin jollain tasolla.
- Lapsi lopettaa tapaamiset ja kontaktit. Lapsi ei kuitenkaan välttämättä esimerkiksi estä kohdevanhemman puhelinumeroa muttei toisaalta vastaa hänen soittoihinsa tai viesteihinsä. Se saattaa kertoa siitä, että lapsi sisimmässään toivoo yhteyttä, vaikka ei voikaan vastata yhteydenottoihin. Yleensä lapsi toivoo yhteyttä ja mikäli kohdevanhempi jää passiiviseksi, voi lapsi kokea sen hylkäämiseksi ja olla vihainen, koska kohdevanhempi ei ole taistellut lujemmin.

Miten tunnistaa vieraannuttava vanhempi?

On selvää, että vieraannuttava vanhempi ei myönnä viranomaistapaamisissa tai oikeuden istunnoissa vieraannuttavansa lasta kohdevanhemmasta.

Asian tiedusteleminen suoraan häneltä johtaa todennäköisimmin siihen, ettei ko. henkilö enää vapaaehtoisesti osallistu viranomaistapaamisiin. Näin voi tapahtua myös, mikäli vieraannuttava vanhempi huomaa, ettei hänen tarinansa saa vastakaikua viranomaisilta. Vieraannuttava vanhempi ei yleensä tuhlaa aikaa vakuutteluihin. Hänen totuutensa on hyväksyttävä heti ja sitä ei saa kritisoida. Muuten vieraannuttava vanhempi etsii tarinoilleen paremman maaperän ja kuulijakunnan.

Vieraannuttavan vanhemman yleistä käyttäytymistä viranomaiskeskusteluissa voi havainnollistaa seuraavien esimerkkien kautta:

- Vieraannuttava vanhempi katsoo olevansa selkeästi parempi vanhempi.
- Vieraannuttavan vanhemman on vaikea myöntää toisen vanhemmuuden hyviä puolia.
- Jos joku toisen vanhemman hyvä piirre myönnetään, se otetaan toisella kädellä pois.
- Vieraannuttava vanhempi esiintyy lapsen elämän asiantuntijana.
- Silti vieraannuttava vanhempi perustelee vaatimuksiaan ja käsitystään lapsen parhaasta muiden mielipiteillä.
- Vieraannuttava vanhempi syyttää huonoja välejä, vaikka hänen oma toimintansa ja pyrkimys lapsen vieraannuttamiseen aiheuttaa välien huonouden.
- Vieraannuttava vanhempi puhuu lapsen suulla ja kertoo mielipiteitään lapsen mielipiteinä.
- Vieraannuttava vanhempi vaatii lapselle suppeita tapaamisia.
- Vieraannuttava vanhempi ei yleensä suostu korvaaviin tapaamisiin lapsen sairauden takia.
- Vieraannuttava vanhempi harjoittaa passiivista yhteishuoltoa. Tietoa lapsen asioista ei anneta pyytämättä.
- Keskustelussa tulee selväksi, että lapsen ”koti” on vieraannuttavan vanhemman luona.
- Vieraannuttava vanhempi kertoo yleensä osatotuuksia. Esim. tapahtuma voi olla tosi, mutta tekijä onkin vieraannuttava vanhempi itse, eikä vieraannutettava vanhempi.
- Jos joku peruste vieraannuttavalle toiminnalle ei saa viranomaiselta vastakaikua, niin vieraannuttava vanhempi keksii toisen perusteen.
- Vieraannuttava vanhempi kertoo, että toisen kanssa on mahdoton neuvotella.
- Vieraannuttava vanhempi pyrkii hallitsemaan keskusteluja omalla agendallaan.
- Vieraannuttava vanhempi täyttää tilan omalla kertomuksellaan eikä tyydy kuuntelijan rooliin.
- Perustelut toiminnalle ovat sinänsä teoriassa mahdollisia (mutta kysy itseltäsi toimitko itse niin?).
- Vieraannuttajan ehdotuksista on vaikea löytää mitään, millä toisen vanhemman yhteyttä lapseen tuettaisiin.
- Vieraannuttajan puheet sisältävät usein ristiriitaisuuksia.
- Puheet sisältävät usein vaikeasti todistettavissa olevia asioita erityisesti menneistä asioista.
- Vieraannuttaja perustelee, ettei kohdevanhempi ole osallistunut lapsen hoitoon yhdessäoloaikana, eikä omaa vanhemmuuden taitoja.
- Vieraannuttaja ei näe vieraannutettavassa vanhemmassa mahdollisuuksia kehittyä saadessaan enemmän vastuuta lapsesta. Hän ei näe ylipäätään toisessa vanhemmassa muutoksen mahdollisuutta.

Tunnistamista voi helpottaa, mikäli oheiset piirteet käyvät ilmi viranomaiskeskustelussa:

- Lapsi ei tapaa toista vanhempaa lainkaan.
- Toinen ei suostu vuoroasumiseen.
- Lapsi ei halua puhua viranomaiselle tai ilmoitetaan näin olevan.
- Lapsi esittää tarkkoja aikamääreitä toisen tapaamisesta.
- Lapsi ei halua puhua toisesta vanhemmasta (vieraannuttamista vastustava lapsi).
- Lapsella on kielteinen käsitys toisesta vanhemmasta ja pelkää positiivinen toisesta (mustavalkoajattelu).
- Vieraannuttamisesta epäilty vanhempi on lähihuoltaja (tapaavan vanhemman mahdollisuudet vieraannuttaa ovat vähäiset).
- Toinen vanhempi epäilee vieraannuttamista.
- Vanhemman kommunikoimattomuus toisen kanssa.
- Vanhempi on lähettänyt toista arvostelevia viestejä lapsen tapaamisen jälkeen.
- Vanhempi puhuu lapsen suulla.
- Vanhempi ei osoita ymmärrystä molempien vanhempien tärkeydestä lapselle käytännössä.
- Vanhempi ei noudata tapaamissopimusta.
- Vanhempi ei osoita käytännössä merkkejä toisen vanhemmuuden tukemisesta.
- Vanhemman puheet ja teot ovat ristiriidassa.
- Vanhempi haluaa lapsen sairautta hoidettavan vain hänen luonaan.
- Estyneitä tapaamisia ei korvata.
- Lasta hoitamaan valitaan joku muu kuin toinen vanhempi.
- Vieraannutettavan vanhemman vanhemmuudessa ei ole todellisuudessa puutteita.
- Tapaamissopimus on vanhemman mielestä enemmänkin maksimi kuin minimi.
- Tapaamissopimusta tulkitaan pyrkimyksenä vähentää yhteyttä.
- Tapaamisia estetään erilaisin perustein.
- Puhelinyhteyksiä häiritään.

Mitä useampaan kohtaan vastaus on kyllä, sitä todennäköisempää on myös lapsen vaikuttaminen psykologisin keinoin.

Mikäli lapsi on jo vieraannuttamisen kohteena viranomaisarviointin aikana, ei lapsen mielipiteeseen enää voi luottaa. Koska vieraannuttava vanhempi ei pysy totuudessa, ainoa keino vieraannuttamisen tunnistamiseksi on pyrkiä selvittämään se, mikä on totta ja mikä ei. Tämä tapahtuu vertaamalla vanhempien vastauksia toisiinsa ja siihen, mitä todellisuudessa tapahtuu ja on selvitetävissä.

Viranomainen ja vieraannutettava vanhempi

Vieraannutettava vanhempi hakee ensisijaisesti apua. Hän tietää, mikä vieraannuttavan vanhemman kertomuksessa on totta ja mikä on valhetta. Hän on myös huomannut muutoksen lapsensa käyttäytymisessä eron jälkeen, jos on saanut elää normaalia perhe-elämää ennen eroa. Viranomaiselta haetaan tällaisissa tapauksissa ensisijaisesti interventiota vieraannuttamiseen tai huoltokiusaamiseen.

Odotusarvo on, että viranomainen selvittää mitä tapahtuu ja puuttuu väärään toimintaan tai vähintään ohjaa sen viranomaisen luokse, jolle asia kuuluu. Asioiden selvittämättä jättäminen tai väärään toimintaan puuttumattomuus on vieraannuttavan vanhemman etu. Vieraannuttavan vanhemman etu ei ole yhtä kuin lapsen etu vaan päinvastoin. Jos menneisiin ja nykyisiin vääryyksiin lasta kohtaan ei puututa, kokee vieraannutettava vanhempi tekonsa oikeutetuiksi ja vieraannutettu vanhempi viranomaisen puolueelliseksi. Tämä johtaa tilanteen pahenemiseen.

Se, että vanhempi on lapsen lähihuoltaja, ei automaattisesti merkitse sitä, että hänen vanhemmuutensa olisi lapsen edun mukaista. Lähihuolto on alun perin voitu saavuttaa valheilla ja vekkauksella. Tämän vuoksi vanhempia on kohdeltava yhdenvertaisesti ja vieraannuttamisen mahdollisuutta tarkasteltava nimenomaan lapsen edun näkökulmasta.

Vieraannuttamisen kohteena oleva vanhempi elää suuren paineen alaisena. Häneltä pyritään viemään kontakti omaan lapseen. Hän ei ehkä ole nähnyt lastaan pitkään aikaan. Hänelle kerrotaan, ettei lapsi halua tavata häntä tai hänelle ei kommunikoida mitään. Hänestä tehdään perättömiä lastensuojeluilmoituksia ja/tai rikosilmoituksia. Viimeinen asia mitä hän toivoo, on, että viranomainen ei auta eikä usko häntä.

Vieraannuttajaa ei tunnista ulkonäöstä. Hän saattaa vaikuttaa ulospäin huolehtivalta vanhemmalta, joka on huolissaan lapsesta toisesta vanhemmasta löytämiensä vikojen tai puutteiden takia. Vieraannutettava vanhempi tekee itsestään aina uhrin. Vieraannutettava vanhempi saattaa taas näyttää vaikkapa vihaiselta ja hermostuneelta.

On kuitenkin täysin luonnollinen reaktio mahdollisesti pitkäaikaisen provosoinnin, perättömien väitteiden ja vieraannuttamisen jälkeen olla vihainen, epätoivoinen ja hermostunut. Liian usein tulkinta näistä tilanteista tehdään tunnepohjaisesti eikä tutkittujen faktojen perusteella.

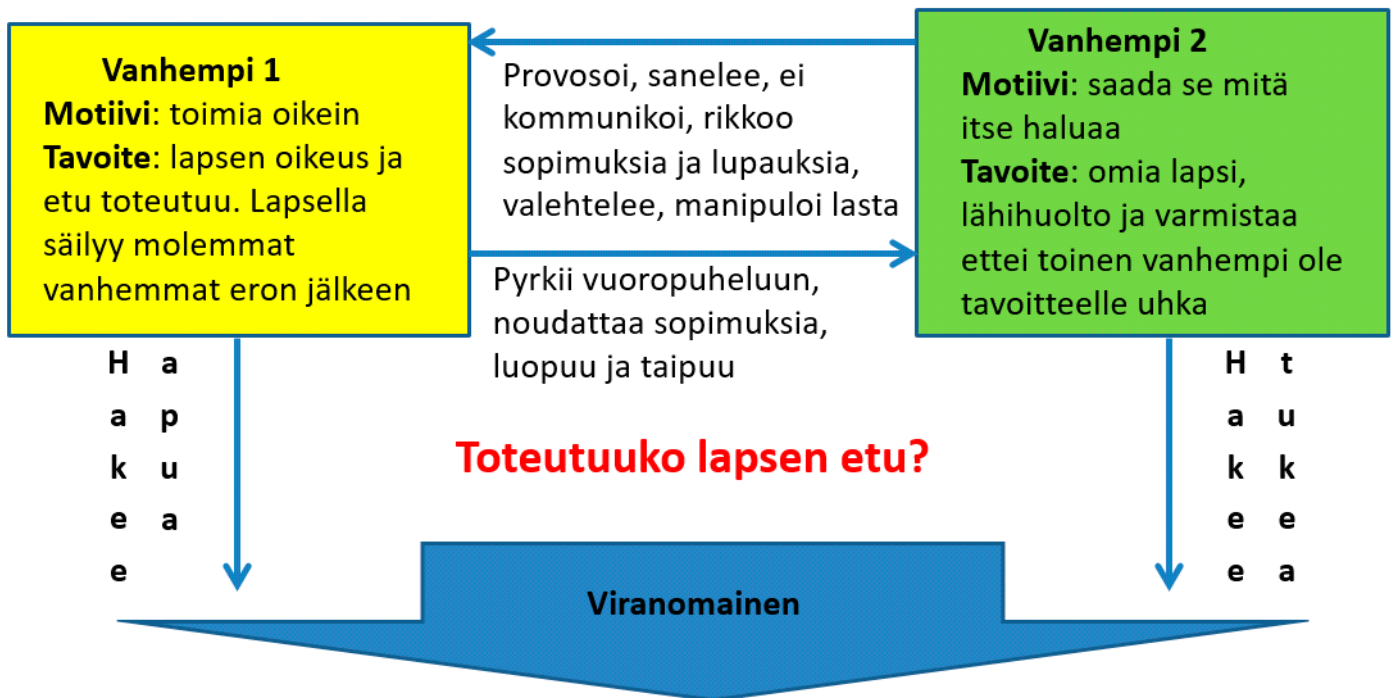
Sekä vieraannutetun lapsen että vanhemman näkökulmasta on virhe käsitellä vieraannuttamista riita-asiana. Jos vieraannuttaminen tai sen epäily ratkaistaan antamalla periksi vieraannuttavan vanhemman vaatimuksille, ollaan tiellä, josta seuraa lisävaatimuksia, kunnes lapsen ja kohdevanhemman välit on pilattu lopullisesti. Vieraannuttaminen tulee saada loppumaan, ja lapsi pitää saada vieraannuttamisvapaaseen ympäristöön.

Vanhempi 1

1. Minua huoltokiusataan ja/tai lasta vieraannutetaan

Vanhempi 2

1. Toisen vanhemmuus kelvotonta (ei lapsen edun mukaista) ja oma ylivoimaista
2. Toinen vanhempi on uhkaava tai väkivaltainen
3. Lapsi ei halua tai reagoi tapaamisiin/tapaamisen jälkeen negatiivisesti

Jos vieraannuttamiseen ei puututa ja vieraannutetulle vanhemmalle todetaan esimerkiksi että: ”kyllä se lapsi ottaa yhteyttä murrosiän jälkeen”, on lapsi jätetty vieraannuttavalle vanhemmalle, joka pahoinpitelee lasta henkisesti.

Selviytyminen jätetään tällöin lapsen omalle vastuulle poistamalla lapsen elämästä vanhempi, joka on hakenut lapselle apua. Tämä ei ole millään muotoa lapsen edun mukaista, vaikka asia jollain tavalla ratkaistaankin.

Vieraannuttava vanhempi kertoo mielellään ja ilman empatiaa, ettei lapsi halua nähdä tai olla yhteydessä toiseen vanhempaan. Vieraannutettavalle vanhemmalle tilanne on hankala, koska lapsi nimittäin kertoo tälle usein sellaisia asioita (ainakin alkuvaiheessa), joita ei voi paljastaa viranomaiselle (koska kirjaukset ovat myös vieraannuttavan vanhemman saatavilla) eikä vieraannuttajalle. Lapsi voi myös lähettää salaa viestejä tai jopa tulla salaa tapaamaan vieraannutettavaa vanhempaa. Näiden asioiden julkinen kertominen johtaa lapsen luottamuksen menettämiseen ja siihen, että vieraannuttava vanhempi tukkii nämä kontaktimahdollisuudet.

Koska vieraannuttava vanhempi kaikella todennäköisyydellä on lähihuoltaja, hän on tilastollisesti katsottuna mahdollisen oikeusprosessin voittaja. Lapsen kertoman ja salaisten kontaktien paljastaminen onkin ennemminkin riski kontaktien lopulliseen menettämiseen kuin mahdollisuus oikeusprosessin voittamiseen. Haastattelujen perusteella moni kohdevanhempi valitsee mieluummin vaikenemisen suojatakseen lasta ja säilyttääkseen edes jonkinlaisen kontaktin.

Miksi lapsi voi kieltäytyä yhteydestä toiseen vanhempaan

Kelly ja Johnston (2001) ovat tunnistanee tekijöitä, jotka selittävät miksi jotkut lapset vastustavat kontakteja tai hylkivät vanhempaa tai liittoutuvat toisen vanhemman kanssa.

- Vanhemman vieraannuttava käytös (vieraannuttava vanhempi).
- Osaamaton vanhemmuus ja oma hylkivä käytös (ennen tai jälkeen lapsen oman hylkimisen).
- Kotiväkivalta ja lapsen hyväksikäyttö/piittaamattomuus.
- Krooninen käräjöinti, johon tuodaan mukaan suku, ystävät ja uudet kumppanit.
- Sisarusdynamiikka ja -paineet.
- Haavoittuvuus (lapsi on riippuvainen, hermostunut, pelokas, tunne-elämältään levoton, jolla on heikot selviytymiskeinot ja kyky hahmottaa todellisuutta).
- Kehitystekijät (esim. eroahdistus, reagointi eroon).

Lapsi voi myös olla mieltynyt enemmän toiseen vanhempaan tavatessaan myös toista vanhempaa. Mieltymys voi johtua temperamentista, sukupuolesta, iästä, tuttuudesta, yhdessä vietetyn ajan määrästä tai yhteisistä kiinnostuksen kohteista.

Tämä voi johtaa siihen, että vanhempi, johon lapsi on mieltynyt, luulee toisessa vanhemmassa olevan jotain vikaa, tai vanhempi, johon lapsi ei ole mieltynyt, luulee toisen vanhemman vieraannuttavan häntä.

Sen selvittäminen, onko kyse vieraannuttamisesta vai lapsen ymmärrettävästä vastustuksesta, voi olla vaikeaa. Vieraannuttavan vanhemman ja lastaan suojaavan vanhemman toiminnat voivat näyttää hyvin samankaltaisilta. Se, miten vieraannuttava vanhempi tai vanhempi, johon lapsi on mieltynyt toimivat, voi olla yhtä tuhoisaa lapselle (Friedlander & Walters, 2010).

Todennäköisesti vieraannuttava vanhempi tietää nämä perusteet. Seurauksena on usein perättömiä syytöksiä väkivallasta, päihteisistä ja huonosta vanhemmuudesta. Näitä vieraannuttajia täydentää mm. riippuvuuden rakentamisella, toisen vanhemman mustamaalauksella, valemuijtojen istuttamisella, yhden sisarusen painostamisella luopumaan tapaamisista, tapaamisten rajoittamisella sekä yhteisten harrastusten sabotoinnilla. Näillä keinoilla pyritään luomaan mielikuva lapsen omasta tahdosta hylkiä toista vanhempaa.

”Tämä ennustaa lapselle vakavaa riskiä. Lapselle saattaa syntyä psyykkisiä oireita lähtien pelkotiloista aina kehityksen taantumaan ja ahdistuneisuuteen. Aikuisena vieraannuttaminen saattaa näkyä masennuksena, kielteisenä minäkäsityksenä, sekä päihdeongelmana.”

(Häkkänen-Nyholm, 2014, 4.)

Miten vieraannuttaminen eroaa lapsen suojelemisesta

- Lapsen ja vieraannutettavan vanhemman suhdetta ei tueta, eikä lasta rohkaista näkemään mitään hyvää kohdevanhemmassa.
- Lasta ei vaadita selvittämään ja ratkaisemaan vaikeuksia tai konflikteja kuten normaalisti kaikissa muissa yhteyksissä.
- Lapsen suhdetta muihin ihmisiin pidetään tärkeämpänä kuin suhdetta toiseen vanhempaansa.
- Toisen vanhemman mahdollisia puutteita tai heikkouksia liioitellaan.
- Lapsen kannettavaksi annetaan päätös hyväksyä tai hylätä suhde kohdevanhempaan ja samalla annetaan signaali siitä, ettei suhde toiseen vanhempaan ole tärkeä.
- Lasta vaaditaan ja häntä kontrolloidaan käyttäytymään kunnioittavasti muita paitsi vieraannutettava vanhempaa kohtaan.

Hyvässä vanhemmuudessa lasta autetaan näkemään asioita myös muiden kannalta, että konflikteja ei tarvitse vältellä, että voi olla odotuksia sekä opetetaan muodostamaan myötätuntoa, empatiaa ja anteeksiantoa. Niitä ei vieraannuttava vanhempi osoita kohdevanhempaa kohtaan.

Vieraannuttamisen vaikutus lapseen vaihtelee sen mukaan, kuinka vahvasti lasta pyritään vieraannuttamaan. Lapsi voidaan ajaa ”kaikki tai ei mitään”- tilanteeseen, jossa vieraannuttava vanhempi nähdään hyvänä ja vieraannutettava vanhempi yksiselitteisen pahana.

Perhehistoria on voitu kirjoittaa uusiksi, eikä siinä ole enää mitään hyviä asioita vieraannutettavasta vanhemmasta. Vieraannuttaja voi mennä niinkin pitkälle, että jos lapselle näytetään video iloisesta tapahtumasta vieraannutetun vanhemman kanssa lapsi voi väittää videota tohtoroiduksi tai esittää vain näytelleensä siinä.

Lapsen vieraannuttaminen on tunnistettavissa myös tämän omista väitteistä ja puheista esimerkiksi seuraavien seikkojen avulla:

- Lapsi esittää väitteensä litania.
- Lapsen väitteet ovat usein mitättömiä, virheellisiä ja epäloogisia.
- Lapsen väitteet ovat tyyliltään hauraita, harjoiteltuja eivätkä sisällä yksityiskohtia.
- Lapsen väitteet ovat usein aikuisen kieltä.
- Lapsen väitteet kielivät siitä, että heihin on vaikutettu.

Lapsen reaktioista vieraannuttaminen voidaan tunnistaa seuraavien seikkojen avulla, eli lapsen reaktiot:

- ovat liioitellun vihaisia väitettyihin tekoihin nähden.
- voivat olla julmia ja epäkunnioittavia ilman syyllisyyttä.
- kohdistuvat usein myös vieraannutetun vanhemman perheeseen ja ystäviin.
- ovat usein ristiriidassa lapsen omiin sanoihin nähden (esim. kertoo pelkäävänsä muttei osoita pelkoa).

Sovittelun haasteellisuus vieraannuttavan vanhemman kanssa

Vieraannuttajalla on vahva motiivi olla sopimatta, koska hän pelkää menettävänsä jotakin. Koska sovittelu on vapaaehtoista, kukaan ei myöskään pakota vieraannuttajaa sovitteluun. Sovittelun torjumisesta ei seuraa minkäänlaisia sanktioita. Tilannetta ei juurikaan voida muuttaa, koska vieraannuttajalla on kaikki valta lapsen osalta, mikä ei ole tasavertainen tilanne.

Vieraannuttajalle on tyypillistä taipumus itsekkyyteen ja manipulointiin sekä omistuspohjainen ajattelu. Koska vieraannuttamisesta ei seuraa sanktioita, vieraannuttajalla ei ole myöskään estoja valehteluun oman tavoitteen saavuttamiseksi.

Jos vieraannuttaja joissain tilanteissa suostuisikin sovitteluun, ei hänellä ole välttämättä todellista halua sopia lapsen asioista siinä pelossa, että sopimus mahdollisesti uhkaisi hänen vieraannuttamistaan. Persoonallisuushäiriöisille vieraannuttajille sovittelutilanteet toimivat näyttämöinä, joissa ei ole edes tarkoitus saada aikaan sopimusta, vaan tarkoitus on saada toinen vanhempi näyttämään huonolta.

Lapsen etu vanhempien erotessa

Kun vanhemmat ovat erimielisiä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, eikä sovintoa ole saatu syntymään, joudutaan ratkaisua usein hakemaan tuomioistuimelta.

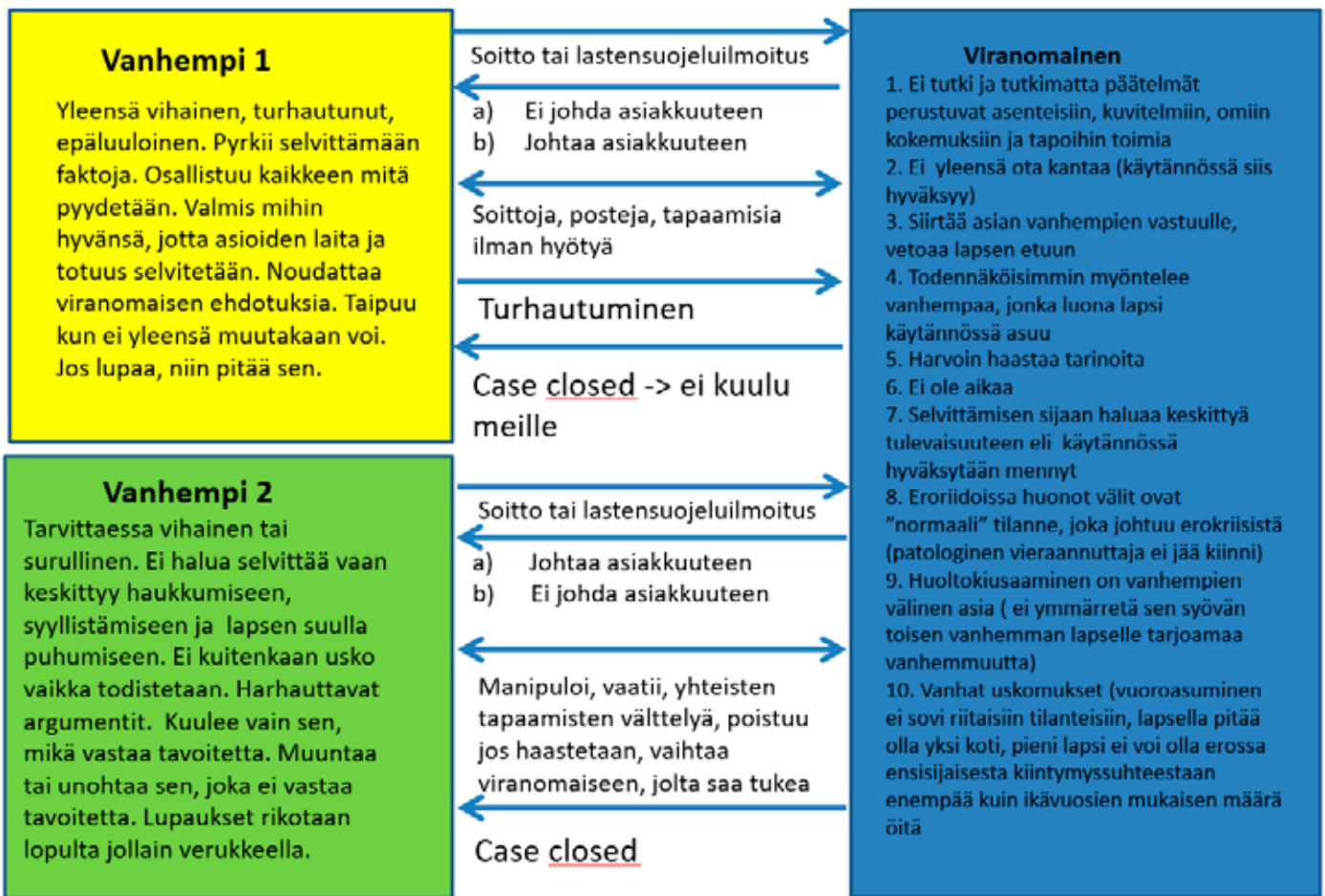
Tuomioistuimen päätöksen tueksi voidaan laatia olosuhdeselvityksiä ja vanhemmuuden arviointoja. Päätöksen tulee olla lain- ja lain hengen mukainen ja perustua lapsen etuun. Lapsen edulla tarkoitetaan tässä tapauksessa seikkoja, jotka tukevat lapsen kasvua ja kehitystä tulevaisuudessa.

Jotta lapsen edun mukainen päätös olisi mahdollista saavuttaa, pitäisi päätöksen tekijällä olla riittävästi tietoa lapsen kasvuun ja kehitykseen myönteisesti ja kielteisesti vaikuttavista asioista niin yleisellä tasolla kuin kyseisen lapsen kohdalla.

Vaikka päätöksessä ei vuoden 1983 lapsenhuoltolain esitöiden mukaan saisi koskaan näkyä hyvin käyttäytyvän vanhemman palkitseminen ja huonosti käyttäytyvän vanhemman rankaiseminen, voidaan vanhempien toimintaa selvittämällä ja tarkkailemalla saada viitteitä siitä, mikä on vanhemman kyky ja halu huolehtia lain ja lapsen edun toteutumisesta.

Selvää lienee, ettei vanhempien välinen riita ole koskaan lapsen etu. Tästä syystä päätöksen tulisi johtaa riidan loppumiseen eikä sen pahenemiseen entisestään.

Lapsen edun mukaista olisi siis se, että vanhemmat pystyisivät kokemaan päätöksen olevan oikeudenmukainen ja palvelevan lapsen tulevaisuutta. Lapsen edun järkeen käypä määrittely ja perusteiden esittäminen auttaisivat useissa tilanteissa.

Jotta vanhempia pystyttäisiin paremmin ohjaamaan lapsen edun mukaiseen toimintaan ja vanhemmuuteen, tulisi aikaisempaa selkeämmin määritellä lapsen edun osatekijät erityisesti erotilanteita koskien.

Tämän oppaan yhtenä tarkoituksena on koota lapsen kehitykseen ja kasvamiseen vaikuttavia seikkoja, jotka tulisi ottaa huomioon päätettäessä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta vieraannuttamisen torjumiseksi.

Lapsen etua on määritelty oikeuksien kautta YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa. Kansalliseen lainsäädäntöömme lapsen edun määreet on kuvattu yleisesti lastensuojelulain neljännessä pykälässä.

Määriteltäessä lapsen etua erotilanteessa ongelmaksi muodostuu eri tekijöiden painoarvo. Voiko esimerkiksi vieraannuttava vanhempi vastata lähihuoltajana paremmin lapsen kasvusta ja kehityksestä kuin tapaava vanhempi, joka hakee lapsen asumista itselleen vieraannuttamisen vuoksi?

Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeen mukaan suurin painoarvo haettaessa muutosta ole-
massa olevaan sopimukseen annetaan vakiintuneille olosuhteille. Huomiotta jää se seikka,
että myös vieraannuttaminen itsessään muuttaa ja muokkaa olosuhteita, usein pysyvästi eikä
suinkaan toivottuun suuntaan.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta antaa suuren painoarvon lapsen oikeudelle mo-
lempiin vanhempiin, minkä vuoksi muutokset nimenomaan näissä olosuhteissa olisi syytä en-
simmäisenä pyrkiä estämään. Vuoroasumista vastaan kuitenkin argumentoidaan esimerkiksi
sillä, että lapsella pitää olla yksi koti. Myöskään riitaisassa tilanteessa ei tunnuta suositeltavan
vuoroasumista. Näitä käsityksiä kuulee perusteltavan hyvin harvoin ja esimerkiksi Ruotsissa
ajatellaan asiasta toisin.

Tuomioistuimessa on lähes poikkeuksetta vahvoilla se vanhempi, jonka luona lapsi asuu. Va-
kiintuneiden olosuhteiden toimiessa suojana voi lapsen etua loukata varsin vapaasti seura-
muksia pelkäämättä.

Huomionarvoista kuitenkin on, ettei vakiintuneita olosuhteita mainita missään laissa, vaan
kyseessä näyttää olevan vakiintunut käytäntö päättää huoltoriidat.

Oikeudenmukaiseen ratkaisuun pääsyä ei auta se, etteivät vanhemmat joudu tuomioistuimes-
sa todistamaan valalla. Valehtelu, uhkakuvien esittäminen ja riitely ajaa pääasiassa sen van-
hemman etua, jonka luona lapsi jo asuu.

Lapsen etu on käsitteenä huonosti määritelty vaikkakin paljon ja väärin käytetty. Huoltorii-
doissa sillä sivalletaan surutta vastapuolta. Lapsi kasvaa ja kehittyy nopeasti ja usein vasta
jälkikäteen tiedetään, mikä olisi ollut missäkin vaiheessa kaikkein edullisinta. Sama koskee
vanhempiaikin: äitiä kaivataan tänään, huomenna isää.

Yleisesti lapsen etuna voidaan pitää yleisinhimillisiä onnellisuustekijöitä: perustarpeet, ihmis-
suhteet, mielekäs tekeminen, turvallisuus, huolenpito, välittäminen. Laki määrittelee yhdeksi
keskeiseksi tekijäksi myös katkeamattoman yhteydenpidon molempiin vanhempiin riippumat-
ta siitä, missä he asuvat. Tätä vastaan toimiminen on toimimista suoraan vastoin lapsen etua
yhtä lailla kuin olisi kieltää lapselta ystävät, leikit tai yöunet.

Näistä lähtökohdista on noussut tarve selvittää, mitkä seikat tulisi selvittää lapsen edusta pää-
tettäessä. Onko mahdollista asettaa eri seikoille painoarvoja? Mitkä ovat nuo seikat, jotka on
syytä ottaa huomioon? Mielenkiintoista voisi olla yrittää pisteyttää asioita siten, että lapsen
edun mukaisesta toiminnasta saa plus pisteitä ja edun vastaisesta taas miinuspisteitä. Tulos
voisi olla suuntaa antavana tehtäessä päätöstä lapsen tulevaisuudesta.

Tietysti päätöstä tehtäessä on myös huomioitava lapsen mielipide. Tämä tosin asettaa vaati-
muksen ymmärtää vieraannuttamisen vaikutuksen lapseen ja hänen ilmaisemaansa tahtoon.
Ikävä kyllä tätä asiantuntemusta ei useinkaan löydy.

Lapsen edun vastainen vanhemmuus

Oheiseen on kuvattu alustavasti asioita, jotka kertovat joko suoraan eron jälkeisestä lapsen edun vastaisesta vanhemmuudesta ja/tai johtavat vanhempien välisen riitaan.

PERUSASIAI:

- Vanhemman lapseen kohdistama fyysinen tai seksuaalinen väkivalta tai heitteillejätö.
- Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta tai lapseen kohdistuva muu psyykkinen väkivalta.
- Vanhemman vakava päihde- tai mielenterveysongelma.

LAPSEN JA VANHEMMAN VÄLINEN YHTEYS:

- Ei edistä lapsen yhteyttä toiseen vanhempaa ja lapselle tärkeisiin ihmisiin.
- Toimii vieraannuttavalla tavalla sopimuksia tulkitessa.
- Muuttaa etäälle toisesta vanhemmasta ilman sopimista.

HYVINVOINTI JA TURVALLISUUS:

- Vanhempi ei aseta rajoja lapselle, mistä seurauksena turvaton tai rajaton lapsi.
- Vanhempi ei luo positiivista kuvaa toisesta vanhemmasta vaan päinvastoin vaikuttaa lapseen vieraannuttamalla.
- Riittämättömät ulkoiset puitteet / turvaverkko.

TOIMINTA YHTEISHUOLLOSSA:

- Vanhempi ei kommunikoi toiselle vanhemmalle lasta koskevissa asioissa.
- Vanhemmalla ei ole kykyä tehdä yhteisiä päätöksiä lasta koskevissa asioissa.
- Ei kunnioita /huomio toista vanhempaa ja hänen mielipidettään.
- Vanhempi ei noudata yhteishuollon periaatteita, kunnioita toisen vanhemman kulttuuria, uskontoa, kieltä tms.

SOPIMUKSETON TILA:

- Lasten omiminen sopimuksettoman tilan ja ajan aikana estämällä yhteyttä.
- Vanhempi hakee lapsen ja toisen vanhemman yhteyttä heikentävää sopimusta ilman kestäviä perusteita.

SOPIMUSTEN NOUDATTAMINEN

- Ei noudata sopimuksia.
- Ei noudata muita sovittuja asioita.
- Huoltokiusaaminen.

LAPSEN KEHITYS

- Ei tarjoa lapsen ikätasoon sopivaa vanhemmuutta.
- Käyttää psykologista kontrollia tai kaksoisviestintää.
- Ei tue itsenäistymistä.

Harhauttavia argumentteja ja uskomuksia

Keskustelussa vieraannuttamisesta, sen tunnistamisesta ja torjunnasta käytetään ajoittain erityyppisiä faktapohjaltaan kyseenalaisia argumentteja. Näiden argumenttien voi tulkita tukevan vieraannuttajia ja sitä tapaa ajatella lapsen edusta, mitä vieraannuttajatkin edustavat. Kyseisillä argumenteilla pyritään säilyttämään nykyinen lainsäädännön ja viranomaiskäytäntöjen tila, jossa vieraannuttaja voi toimia omien mielihalujensa mukaisesti ilman, että hänen toimintaansa puututaan.

Esimerkkeinä tällaisesta argumentaatiosta voidaan pitää seuraavia lausumia:

1

“Vieraannuttamisen kriminalisointi vain pahentaisi riitaa.”

Täysin todistamaton väite. Esim. Brasiliassa sen sijaan on käytännön kokemusta päinvastaisesta.

2

“Jokaisen lapsen tilanne on omanlaisensa, joten lain on oltava väljä.”

Lapsen edun vastaiset toimet kuten esim. vieraannuttaminen ja huoltokiusaaminen eivät koskaan voi olla lapsen edun mukaisia oli lapsen tilanne mikä hyvänsä.

3

“Vuoroasuminen ei ole lapsen edun mukaista riitaisassa tilanteessa.”

Tutkimukset osoittavat vuoroasumisen hyötyjen olevan haittoja suuremmat myös riitaisessa tilanteessa.

4

“Uhkasakko kaikkiin sopimuksiin leimaisi hyvät vanhemmat.”

Rikoslakikin koskee kaikkia ihmisiä. Sakon uhka ei ole rangaistus vaan ennaltaehkäisyyn tähtäävä turvaamistoimi.

5

“Sovittelu on oikea ratkaisu rangaistuksen uhan sijaan.”

Lapsen henkisen koskemattomuuden turvaamiseen on oltava myös muita keinoja, koska käytäntö on osoittanut, että useimmissa tapauksissa sovitteluun vieraannuttajan kanssa ei ole realistisia mahdollisuuksia.

6

“Jos tapaamisia on estetty pitkään ja lapsi on jo vieraantunut, tulee tapaamiset aloittaa valvotuilla tapaamisilla.”

Päinvastoin - ero vieraannuttavasta vanhemmasta on ensisijainen keino. Lapseen kohdistettava henkinen väkivalta on saatava katkaistua mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti lastensuojelulain antamin valtuuksin.

Pystymmekö parempaan?

Totuuden selvittäminen tai ainakin pyrkimys siihen on lapsen edun mukaista, ja tieto toimintatavasta osaltaan ennaltaehkäisee väärinkäytöksiä. Totuuden selvittäminen on joskus vaikeaa muttei mahdotonta. Vanhemman haluttomuus selvittää asia paljastaa usein todellisen motiivin.

Huoltoriidat vievät aikaa viranomaisilta ilman, että lasta todellisuudessa autetaan. Vältetty tai selvitetty huoltoriita on lapsen etu ja säästää aikaa, joka muuten joudutaan käyttämään riidasta seuraneiden vaurioiden hoitoon (mielenterveysongelmat, syrjäytyminen jne.).

Huoltoriidan aiheuttaa yleensä toinen vanhempi käyttämällä lasta vallankäytön välineenä ja vieraannuttamalla tätä toisesta vanhemmasta. Jo tämänkaltaisen toiminnan nimeäminen huoltoriidaksi ja normaaliksi eron aiheuttamaksi vanhempien väliseksi erimielisyydeksi vääristää todellisuutta. Kyse on ennen muuta henkisestä väkivallasta ja se voi johtaa lapsen asumiseen ja kasvamiseen vanhemman luona, joka on valmis vallan väärinkäyttöön ja henkiseen väkivaltaan sekä lasta että toista vanhempaa kohtaan.

Ihmisen persoonallisuutta ei voida perusteellisesti muuttaa, ja aina löytyy vanhempia, joilla on tarve toimia oman etunsa ohjaamina. Pakotteiden ja seuraamusten on kuitenkin oltava mahdollisia, vaikka ne eivät kaikkiin vanhempiin vaikuttaisivatkaan ennalta-ehkäisevällä tavalla.

Kyse vieraannuttamisen tunnistamisesta ja torjunnassa on ensisijaisesti lapsen kasvun ja kehityksen turvaamisesta. Tämä onnistuu parhaiten tukemalla hyvää vanhemmuutta eikä vallan väärinkäyttöä. Ongelma on lisäksi se, että vieraannutettu lapsi ammentaa vieraannuttajalta myös oman tapansa toimia. Sitä meistä kukaan ei halua lapsille opettaa.

Viiteluettelo

Häkkänen-Nyholm, H, T. Laajasalo ja T. Tuuri 2013. Lapsen vieraannuttaminen vanhemmasta: Toimintatavat ja niiden vaikutus lapsen ja vanhemman hyvinvointiin. Helsinki: Yliopistopaino.

Häkkänen-Nyholm, H. 2014. Lapsen vieraannuttaminen ilmiönä. Lapsi erotilanteissa- toteutuuko lapsen etu? Psy Juridica Oy.

Puustjärvi, A. Rutinit, rituaalit, juuttuminen ja pakko-oireet.2017. Lastenpsykiatria. <http://nuorisopsykiatrinen-yhdistys.org>.

Fidler, B. ja N. Bala 2010. Children resisting postseparation contact with a parent: Concepts, controversies, and conundrums. Family Court Review, 48, 10–47.

Kerro minkälainen vanhempi olet?

Kerro minkälainen vanhempi toinen on?

Mitä kuuluu yhteishuollon/yksinhuollon velvollisuuksiin?

Miten yhteishuolto/yksinhuolto sujuu teillä?

Miten teillä noudatetaan tapaamissopimusta?

Mitä haluaisit muuttaa tapaamissopimuksessa ja miksi?

Miten lapsenne haluaa luona olon jakautuvan vanhempien välillä?

Miten kommunikointi hoituu toisen vanhemman kanssa?

Miten tapaamissopimus syntyi?

Mikä on kotienne välinen etäisyys ja miten se syntyi?

Miten puhelinyhteydet sujuvat lapsen ja vanhemman välillä?

Miten lapsen harrastukset ovat valikoituneet?

Minkälainen sairaus voi estää lapsen ja vanhemman tapaamisen?

Onko lapsella korvaava tapaaminen, jos lapsi sairastuu?

Voiko lapsi sairastaa toisen vanhemman luona?

Miten tuet toisen vanhemman vanhemmuutta?

Onko suhteessanne todistettua väkivaltaa?

Mitä tarkoittaa huoltokiusaaminen?

Mitä tarkoittaa lapsen vieraannuttaminen?

Vastauksia tulee verrata vieraannuttamisen ja huoltokiusaamisen tunnusmerkkeihin. Täyttä varmuutta on usein vaikea saada, mutta todennäköisesti tulee selväksi, tuetaanko toisen vanhemmuutta vai ei. On olemassa normaali tapa hoitaa eron jälkeistä vanhemmuutta. On olemassa eron jälkeistä erokriisiä. Vieraannuttaminen ja huoltokiusaaminen eivät ole normaaleja tapoja eivätkä erokriisiä.

www.isatlastenasialla.fi